

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

SAŠO BOJIĆ

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**EKSPANZIJA TERCIARNEGA IZOBRAŽEVANJA TER
ZAPOSLOVANJE IN BREZPOSELNOST DIPLOMANTOV V
SLOVENIJI**

Ljubljana, september 2011

SAŠO BOJIĆ

IZJAVA

Študent Sašo Bojić izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. Janeza Malačiča, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 TERCIARNO IZOBRAŽEVANJE V SLOVENIJI	2
1.1 Ponudniki terciarnega izobraževanja	3
1.2 Financiranje in ekspanzija terciarnega izobraževanja.....	3
1.3 Vključenost mladih v terciarno izobraževanje.....	6
1.4 Trajanje in uspešnost dokončanja študija.....	9
2 DIPLOMANTI NA TRGU DELA	12
2.1 Prehod iz izobraževanja v zaposlitev	13
2.1.1 Ovire pri prehodu mladih v zaposlitev	15
2.1.2 Dejavniki, ki vplivajo na hitrost prehoda	16
2.1.3 Delovne izkušnje, pridobljene v času izobraževanja	16
2.1.4 Prožnost trga dela mladih.....	17
2.2 Značilnosti diplomantov na trgu dela.....	18
2.2.1 Prednosti diplomantov na trgu dela.....	19
2.2.2 Pomanjkljivosti diplomantov na trgu dela	20
2.2.3 Problem preizobraženosti.....	21
2.3 Zaposlovanje diplomantov	22
2.3.1 Ponudba diplomantov terciarnega izobraževanja.....	23
2.3.2 Povpraševanje po diplomantih terciarnega izobraževanja	24
2.3.3 Trajnost in varnost prvih zaposlitev diplomantov.....	25
2.4 Brezposelnost diplomantov	28
2.4.1 Vzroki za brezposelnost med mladimi	30
2.4.2 Absorpcijska sposobnost gospodarstva.....	31
3 VPLIV AKTUALNIH REFORM NA ZAPOSLOVANJE DIPLOMANTOV	32
3.1 Reforma visokega šolstva.....	33
3.1.1 Bolonjska prenova.....	33
3.1.2 Financiranje visokega šolstva.....	34
3.1.3 Elektronsko visoko šolstvo (eVŠ).....	35
3.2 Študentsko delo in Zakon o malem delu	36

3.3 Pokojninska reforma	39
SKLEP	40
LITERATURA IN VIRI	42

KAZALO SLIK

Slika 1: Gibanje števila razpisanih vpisnih mest v javnih in zasebnih koncesioniranih visokošolskih zavodih za dodiplomske oz. prvostopenjske in enovite magistrske študijske programe v študijskih letih od 2002/03 do 2011/12.....	5
Slika 2: Gibanje števila študentov dodiplomskih (prvostopenjskih) in magistrskih (drugostopenjskih) študijskih programov v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2010	8
Slika 3: Diplomanti rednih dodiplomskih oz. prvostopenjskih študijskih programov po trajanju študija od vpisa do diplomiranja v Sloveniji od 2004 do 2009.....	10
Slika 4: Povprečni obseg prilivov in odlivov iskalcev prve zaposlitve na Zavodu RS za zaposlovanje od 2005 do 2010	14
Slika 5: Gibanje števila prostih delovnih mest in števila diplomantov dodiplomskih oz. prvostopenjskih in magistrskih oz. drugostopenjskih študijskih programov v Sloveniji od leta 2001 do 2009.....	15
Slika 6: Gibanje števila diplomantov dodiplomskih (prvostopenjskih) in magistrskih (drugostopenjskih) študijskih programov v Sloveniji od 1991 do 2010	24
Slika 7: Odstotek registriranih brezposelnih oseb s sedmo in osmo stopnjo izobrazbe v Sloveniji od decembra 2005 do decembra 2010	25
Slika 8: Deleži registrirane brezposelnosti po stopnji izobrazbe v Sloveniji, december 2010	29
Slika 9: Primerjava trajanja terciarnega izobraževanja pred in po uvedbi bolonjske prenove	34

KAZALO TABEL

Tabela 1: Delež študentov terciarnega izobraževanja po vrsti študijskega programa v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2010 v odstotkih in izbrani indeksi in stopnja rasti (v odstotkih).....	7
Tabela 2: Delež diplomantov terciarnega izobraževanja po vrsti študijskega programa v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2010 v odstotkih in izbrani indeksi in stopnja rasti (v odstotkih).....	11

UVOD

Uspešno zaključen študij od nekdaj predstavlja dobro popotnico za vstop na trg dela. Včasih gospodarstvo in delovna mesta niso zahtevala diplome kot pogoj za sprejem kandidatov, posledično se ni toliko vlagalo v samo izobraževanje tako s posameznikovega vidika kot z vidika države oz. družbe. Študirali so le redki. Danes je samoumevno, da bolj ali manj uspešni srednješolci nadaljujejo izobraževanje na terciarni ravni, ki je postalo množično.

Trenutne razmere v gospodarstvu in na trgu dela dodatno vplivajo na ekspanzijo terciarnega izobraževanja. Po eni strani zato, ker velja splošno prepričanje, da višja izobrazba prinaša boljše možnosti za zaposlitev, po drugi strani pa mlade predvsem slabe razmere na trgu dela prisilijo v nadaljevanje študija, saj lahko namesto prijave na zavod za zaposlovanje izkoriščajo ugodnosti študentskega statusa. Tudi sam sem bil deležen podobnih dilem in sem moral študij podaljšati na račun dela, ki se je začelo preko študentskega servisa in nadaljevalo v zaposlitev za določen čas.

Od začetka svetovne gospodarske krize leta 2008 do danes smo priča upočasnjeni gospodarski rasti po vsem svetu, tudi v Sloveniji. Te razmere so pripeljale do propada številnih podjetij in posledično do množičnih odpuščanj. Tako smo priča manjšemu povpraševanju na trgu dela in posledično tudi po delu terciarno izobraženih.

Izobrazba je prevzela glavno vlogo pri iskanju zaposlitve, pri tem pa je treba poudariti, da danes sama diploma ne pomeni avtomatičnega uspešnega prehoda na trg dela, saj se vse več mladih sooča z dolgotrajnim iskanjem zaposlitve in so tako ujeti v past brezposelnosti.

Velik pomen pri iskanju dela gre pripisati tudi izkušnjam, ki jih mladim zaradi preobremenjenosti s samim študijem primanjkuje. Pogosto sprejmejo dela, ki niso v povezavi z njihovim študijem, kjer veljajo slabši pogoji dela, obstajajo manjše možnosti razvoja in tudi sprejmejo slabše plačana delovna mesta. Visoka izobrazba in malo ali skoraj nič delovnih izkušenj pa tudi pri delodajalcih ni ravno cenjena.

Množičnost terciarnega izobraževanja je posledica težnje po oblikovanju družbe znanja. Znanje je postalo iskana in nujna dobrina. Vendar terciarna izobrazba ne pomeni več zagotovila za zaposlitev, diplomanti po zaključku študija namesto v zaposlitvi pristanejo na zavodu za zaposlovanje, zelo pogosto pa na razne načine skušajo ohraniti status študenta in ugodnosti, ki jih le-ta prinaša.

V Sloveniji je vse bolj izrazit pojav ekspanzije terciarnega izobraževanja, s tem pa vedno več mladih diplomantov, ki se morajo ob zaključku izobraževanja soočiti z brezposelnostjo. Zato je namen diplomskega dela s pomočjo domače in tuje literature (prispevkov, člankov, publikacij in spletnih strani) predstaviti povezanost in vpliv ekspanzije terciarnega izobraževanja v Sloveniji na zaposlenost in brezposelnost diplomantov. Pri analizi statističnih

podatkov se bom osredotočil predvsem na študente in diplomante dodiplomskega oz. prvostopenjskega in magistrskega oz. drugostopenjskega študija.

Diplomsko delo je sestavljeno iz treh poglavij in sklepnega besedila. V prvem poglavju bom predstavil ponudnike terciarnega izobraževanja, gibanje števila študentov in diplomantov, kratko opisal, kako je le-to financirano, ter zaključil z analizo statističnih podatkov o trajanju in uspešnosti dokončanja študija. V drugem poglavju bom sprva opisal prehod iz izobraževanja v zaposlitev, nato navedel prednosti in pomanjkljivosti diplomantov ter zaključil poglavje z ugotovitvami glede njihovega zaposlovanja in brezposelnosti. V zadnjem poglavju bo sledila analiza poskusov aktualnih reform, ki posredno ali neposredno vplivajo na zaposlovanja oz. brezposelnost diplomantov. V sklepnem besedilu bom na kratko povzel najpomembnejše ugotovitve diplomskega dela.

1 TERCIARNO IZOBRAŽEVANJE V SLOVENIJI

Ključni dejavniki, ki vplivajo na to, kolikšno vlogo igra terciarno izobraževanje v gospodarskem in družbenem razvoju, so naslednji (Bevc, 1997, str. 20):

- značilnosti države: velikost, dosežena stopnja gospodarske razvitosti, družbenopolitični sistem, odprtost, demografske značilnosti (staro, mlado prebivalstvo), dosežena stopnja gospodarske razvitosti, oblikovanje ekonomskih integracij v širšem prostoru (primer: EU), stopnja intenzivnosti in hitrost sprememb v okolju;
- trg terciarnega izobraževanja: pomembni so dejavniki ponudbe (število razpoložljivih mest na visokošolskih ustanovah, sistem financiranja izobraževanja, raznovrstnost študijskih programov in ustanov) in dejavniki povpraševanja (priliv iz srednjega izobraževanja, današnji in pričakovani ekonomski učinki visoke izobrazbe za posameznika, družbeno vrednotenje visokega izobraževanja, raznovrstnost študijskih programov in ustanov, državna finančna pomoč študentom);
- trg dela: pomembni so dejavniki ponudbe na eni strani (zaloga oseb z visoko izobrazbo, demografske značilnosti, emigracije, izkoriščenost izobraženih delavcev) in dejavniki povpraševanja na drugi strani (dinamika tehnološkega razvoja, naložbe v komplementarne razvojne dejavnike, družbenopolitične spremembe itd.);
- razvitost predhodnih (komplementarnih) ravni izobraževanja in pa samega visokega izobraževanja: razvoj posameznih ravni izobraževanja mora biti medsebojno usklajen.

V Evropi se izrazito zvišujejo izobrazbene zahteve bodisi zaradi potreb konkurenčnosti gospodarstva in novih tehnologij bodisi zaradi ugotovitev, da ima znanje ključno vlogo pri prilagajanju in prožnosti, ki sta potrebna za uspešno in učinkovito delovanje sodobnih družb. Dejstvo, da razvite družbe vse bolj označujemo z izrazom na znanju temelječe družbe, kaže na zavedanje, da je predvsem znanje tisti ključni dejavnik, ki lahko prinaša dodano vrednost (Pascual, 2002 v Trbanc, 2005a, str. 15).

Slovenija pri tem ni izjema. Dostop do terciarnega izobraževanja, predvsem dodiplomskega in magistrskega študija, je načeloma omogočen kar najširšemu krogu ljudi iz vseh socialnih slojev. Eden izmed ciljev v Resoluciji Nacionalnega programa visokega šolstva 2011–2020 (Ur. l. RS, št. 41/2011; v nadaljevanju ReNPVŠ) je povečati vključenost generacije v terciarno izobraževanje, in sicer napovedujejo, da bo delež prebivalstva med 30. in 34. letom s terciarno izobrazbo do leta 2020 vsaj 40-odstoten.

1.1 Ponudniki terciarnega izobraževanja

Skladno s 16. členom Zakona o visokem šolstvu (Ur. l. RS, št. 119/2006-UPB3, 64/2008, 86/2009; v nadaljevanju ZViS) lahko visokošolski zavod začne opravljati dejavnost, ko se vpiše v razvid visokošolskih zavodov. Na spletnih straneh Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo (v nadaljevanju MVZT) je objavljen seznam visokošolskih zavodov v Republiki Sloveniji. Trenutno je v razvid visokošolskih zavodov vpisanih 5 univerz (Univerza v Ljubljani, Univerza v Mariboru, Univerza na Primorskem, Univerza v Novi Gorici in Emuni univerza¹) in 30 samostojnih visokošolskih zavodov (od tega 15 fakultet in 15 visokih šol). Javni in zasebni visokošolski zavodi imajo akreditiranih (oz. javno veljavnih) več kot 700 študijskih programov na vseh treh (bolonjskih) stopnjah.

V Sloveniji so javni visokošolski zavodi in zasebni koncesionirani visokošolski zavodi financirani iz javnih sredstev. Javni visokošolski zavodi so: Univerza v Ljubljani, Univerza v Mariboru, Univerza na Primorskem ter Fakulteta za informacijske študije v Novem mestu. 13 zasebnih visokošolskih zavodov ima koncesijo (Univerza v Novi Gorici, Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici, Fakulteta za državne in evropske študije, Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici, Gea College – Fakulteta za podjetništvo, Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije, Visoka šola za dizajn v Ljubljani, Visoka šola za tehnologije in sisteme, Visoka šola za tehnologijo polimerov, Visoka šola za upravljanje in poslovanje Novo mesto, Visoka šola za varstvo okolja, Visoka šola za zdravstveno nego Jesenice ter Visoka šola za zdravstvo Novo mesto).

Redni dodiplomski študij (1. stopnja) je na navedenih visokošolskih zavodih v celoti financiran iz javnih sredstev, izredni študenti pa plačujejo šolnino, in sicer v višini celotnih stroškov poučevanja na študenta. Od uvedbe bolonjske reforme šolnine ne plačujejo redni študenti magistrske oz. 2. stopnje študija (73. člen ZViS), razen tistih, ki imajo že doseženo izobrazbo, enakovredno 2. stopnji (zaključen stari univerzitetni študijski program).

1.2 Financiranje in ekspanzija terciarnega izobraževanja

Univerza je bila v preteklosti elitna institucija, namenjena ozkemu krogu ljudi. Terciarno izobraževanje se je začelo širiti zaradi višji družbenih pričakovanj in zaradi večjih potreb po

¹ EMUNI univerza ali Evro-sredozemska univerza je mednarodna univerza s sedežem v Sloveniji. Predstavlja enega od šestih projektov Unije za Sredozemlje, ki so bili potrjeni v okviru skupne deklaracije, sprejete v Parizu 13. julija 2008 (Emuni univerza, 2011).

izobraženi delovni sili. Pojavila se je potreba po manjši selektivnosti univerzitetnega sistema (predvsem socialni in finančni) ter večji demokratizaciji dostopa do izobraževanja. Danes je univerza postala množična institucija. Hitro naraščajoče potrebe po terciarni izobrazbi in bolj izobraženi delovni sili so bile povezane s spremembo družbenega reda in hitro razvijajočo se znanostjo in tehnologijo. Množična univerza je posledica spremenjene vloge znanja v družbi. Znanje je postalo prvi korak k izboljšanju socialno-ekonomskega položaja, univerzitetna diploma pa nujnost za pripadnike srednjega sloja. Večje število študentov je hkrati posledica in vzrok za spreminjanje vloge znanja v družbi ter kaže na potrebo po bolj široko dostopnem znanju, ki ni več »rezervirano« le za nekatere (Jelenc Krašovec, 2003, str. 44–53).

Scott (1995, v: Jelenc Krašovec, 2003, str. 51) navaja, da so se zgodili trije preobrati, ki so vplivali (in še vplivajo) na ustvarjanje potrebe po razvoju bolj množičnega univerzitetnega sistema:

- demokratična revolucija – širjenje privilegijev in širjenje politične kulture v srednji razred ter ozaveščanje delavskega razreda je pripomoglo k večjemu poudarjanju vloge izobraževanja;
- industrijska revolucija – je ustvarila potrebo po bolj izobraženi delovni sili, s temeljem na ekspertnih spretnostih; na podlagi teh predpostavk so kasneje nastale politehnik in druge bolj strokovno usmerjene visokošolske institucije;
- rast strokovne družbe – razvoj strok in rasti birokratske države je ustvarjala nove potrebe po usposabljanju; kot odgovor na te potrebe so bile ustanovljene univerze za izobraževanje lokalne, strokovne in poslovne elite.

Vpis na visokošolske študijske programe se povečuje, zlasti z odobritvijo večjega števila vpisnih mest, akreditacijo novih (samostojnih) visokošolskih zavodov in novih študijskih programov. Izobraževalna politika tako spodbuja mlade, da nadaljujejo izobraževanje na terciarni ravni. S tem vpliva na izobrazbeno strukturo delovne sile, hkrati pa z ohranjanjem mladih v izobraževalnem procesu tudi preprečuje naraščanje brezposelnosti med mladimi. Po drugi strani imajo mladi željo po znanju in izobraževanju, hkrati pa pričakujejo, da jim bo le-to prineslo koristi in boljši položaj na trgu dela. Posledica večjega vpisa je večanje števila diplomantov, ki prihajajo na trg dela, težja zaposljivost diplomantov s terciarno izobrazbo pa pomeni pritisk na socialne izdatke, investicija države in posameznika v izobraževanje tako ne prinaša več koristi.

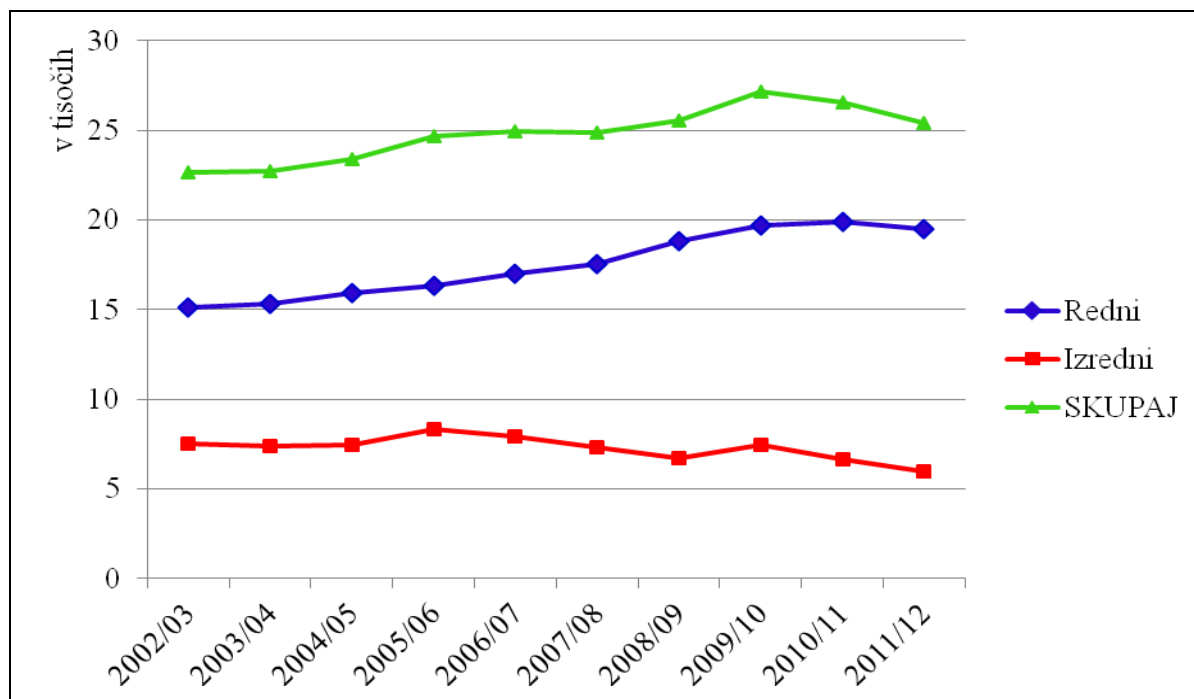
Po navedbah Ignjatovića (2006, str. 66–67) sta trajanje in kakovost izobraževanja med dejavniki, ki bistveno vplivata na stopnjo aktivnosti mladih in njihov položaj na trgu dela. Po eni strani gre za povečano vlogo države pri spodbujanju nadaljevanja izobraževanja mladih, po drugi pa gre za vse večje ambicije mladih in njihovih staršev ter njihova pričakovanja, da jim bo vlaganje v višjo izobrazbo in več znanja na koncu zagotovilo boljši položaj na trgu dela. Tako je v zadnjih 10 letih prišlo do povečanja deleža mladih, ki nadaljujejo izobraževanje po zaključeni srednji šoli. Posledica ekspanzije terciarnega izobraževanja

pripelje tudi do vse večje konkurence med mladimi z višjo stopnjo izobrazbe, kar pa tudi pomeni naraščanja deleža iskalcev zaposlitve s terciarno izobrazbo in večji pritisk diplomantov na trg dela.

Ivančič (2010b, str. 54) prav tako ugotavlja, da je v Sloveniji značilna hitra ekspanzija terciarnega izobraževanja od začetka devetdesetih let naprej. V študijskem letu 2005/2006 se je v primerjavi s študijskim letom 1995/1996 število študentov podvojilo. Mladi, ki si želijo nadaljevati izobraževanje, a se ne uspejo vpisati na redni študij, saj je število vpisnih mest omejeno, se morajo vpisati v izredno izobraževanje. To pa je samoplačniško in organizirano kot izobraževanje z delnim časom, saj naj bi bilo v prvi vrsti namenjeno starejšim, ki morajo usklajevati izobraževanje z ostalimi življenjskimi vlogami.

Slika 1 prikazuje gibanje števila razpisanih vpisnih mest v javnih in zasebnih koncesioniranih visokošolskih zavodih za dodiplomske oz. prvostopenjske in enovite magistrske študijske programe v študijskih letih od 2002/03 do 2011/12. Skladno s 40. členom ZViS mora visokošolski zavod k razpisu za vpis pridobiti soglasje Vlade Republike Slovenije, torej Vlada RS odobri število razpisanih vpisnih mest. Iz slike je razviden trend večanja števila razpisanih vpisnih mest do študijskega leta 2009/10. Upad je posledica predvsem zmanjševanja števila razpisanih vpisnih mest za izredni študij. Število razpisanih mest za redni študij pa se je za študijsko leto 2011/12 prvič zmanjšalo.

Slika 1: Gibanje števila razpisanih vpisnih mest v javnih in zasebnih koncesioniranih visokošolskih zavodih za dodiplomske oz. prvostopenjske in enovite magistrske študijske programe v študijskih letih od 2002/03 do 2011/12

Vir: Vpisna mesta po študijskih letih, Visokošolska prijavno-informacijska služba Univerze v Ljubljani, 2011.

Študijski programi, prenovljeni v skladu s smernicami bolonjske reforme, so se pričeli uvajati postopoma. V študijskem letu 2005/06 so bili prvič razpisani bolonjski študijski programi, v študijskem letu 2009/2010 so bili razpisani le še bolonjski študijski programi.

Družbena donosnost vlaganj v človeški kapital se kaže v večji produktivnosti, inovativnosti in hitrejši gospodarski rasti. Za družbeno donosnost vlaganj v izobraževanje sta pomembna učinkovitost študija ter usklajenost ponudbe in strukture izobraževanja s potrebami podjetij po kadrih. Pri vlaganjih v človeški kapital se v Sloveniji kažejo predvsem problemi nizke učinkovitosti in kakovosti študija ter neusklajenost v strukturi ponudbe in povpraševanja po kadrih. Strukturni problem je v veliki meri tudi posledica odsotnosti sistematičnega spremljanja in predvidevanja potreb, ki bi ga bilo treba čim prej oblikovati (UMAR, 2011, str. 30, 32).

V času ekspanzije terciarnega izobraževanja in ob hkratnem pomanjkanju javnih finančnih sredstev se v svetu pojavlja prehod od javnega k zasebnemu financiranju terciarnega izobraževanja, predvsem iz šolnin in tržne dejavnosti visokošolskih ustanov. Glede na omenjeni upad števila razpisanih vpisnih mest za izredni študij lahko sklenemo, da v Sloveniji še vedno prevladuje prepričanje, da je terciarno izobraževanje javna dobrina. Delež prihodkov visokošolskih zavodov iz naslova šolnin se, z zmanjševanjem razpisanih vpisnih mest za izredni študij in posledično manjšim vpisom slednjih, krči.

1.3 Vključenost mladih v terciarno izobraževanje

Med dejavniki, ki so vplivali na povečanje deleža vključenih v terciarno izobraževanje, gre izpostaviti predvsem povečanje vpisa v splošne in strokovne gimnazijske programe, ki omogočajo nadaljevanje študija na terciarni ravni (Rakar, 2009, str. 35). Z bolonjsko reformo so poleg visokošolskih strokovnih študijskih programov postali veliko bolj dostopni tudi univerzitetni študijski programi, in sicer s spremembo vpisnih pogojev, ki z opravljenim dodatnim maturitetnim predmetom omogoča vpis tudi maturantom poklicne mature.

Opravljen splošna ali poklicna matura je torej le pogoj za vpis za nadaljevanje izobraževanja na terciarni ravni. V primeru omejenega števila vpisnih mest imajo visokošolski zavodi za posamezen študijski program določena merila za izbiro v primeru omejitve vpisa. Nekateri študijski programi poleg splošnega uspeha v 3. in 4. letniku in uspeha na maturi ocenjujejo tudi preizkus posebne nadarjenosti in psihofizičnih sposobnosti. Muršak (2009, str 166–167) ugotavlja, da teoretično vsi, ki opravijo poklicno ali splošno maturo, nadaljujejo izobraževanje, kar kaže na izjemno množičnost vključevanja v terciarno izobraževanje v Sloveniji in nas postavlja med vodilne po deležu študentov v državah OECD in EU.

Kot je bilo navedeno, Vlada RS s sklepom o soglasju k razpisu za vpis v dodiplomske in podiplomske (magistrske in doktorske) študijske programe vpliva na razpisana vpisna mesta in posledično na vpis, predvsem v študijske programe, ki so financirani iz državnega proračuna (redni študij 1. in 2. stopnje).

Podatki iz tabele 1 prikazujejo število študentov terciarnega izobraževanja po vrsti študijskega programa v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2010. V letih 2000 in 2001 lahko opazimo okoli 7-odstotno rast, naslednji dve leti je sledil rahel padec, nato pa zopet skoraj 7-odstotna rast v letih 2003 in 2004. Od leta 2006 naprej je število študentov terciarnega izobraževanja vsako leto upadlo za dober odstotek, v letu 2010 pa za skoraj 8 odstotkov.

Tabela 1: Delež študentov terciarnega izobraževanja po vrsti študijskega programa v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2010 v odstotkih in izbrani indeksi in stopnja rasti (v odstotkih)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
VS (prejšnji)	45,8	44,7	44,7	42,7	41,8	37,0	32,8	26,4	20,1	10,9	6,5
VS (1. stopnja)	-	-	-	-	-	3,5	6,7	11,5	16,2	24,0	28,0
UNI (1. stopnja)	-	-	-	-	-	3,6	7,0	11,3	16,1	25,3	31,6
UNI (prejšnji)	49,7	50,0	49,2	50,8	50,7	48,5	46,1	42,5	37,7	26,6	20,5
EM (2. stopnja)	-	-	-	-	-	-	-	0,2	0,8	1,8	2,8
MAG (2. stopnja)	-	-	-	-	-	1,1	2,1	3,0	3,5	7,1	10,5
Specialistični	0,2	0,5	0,7	1,0	1,3	0,7	0,7	0,5	0,5	0,2	-
MAG (prejšnji)	4,3	4,8	5,3	5,5	6,2	5,5	4,7	4,6	5,1	4,1	0,1
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Indeks s stalno osnovo (leto 2000)	100	107,2	106,9	107,6	113,8	114,8	114,1	112,4	110,9	109,5	101,0
Indeks s stalno osnovo (leto 2010)	99,0	106,2	105,8	106,6	112,7	113,6	112,9	111,3	109,8	108,4	100
Verižni indeks	107,1	107,2	99,7	100,7	105,7	100,9	99,4	98,6	98,7	98,7	92,3
Stopnja rasti	7,1	7,2	-0,3	0,7	5,7	0,9	-0,6	-1,4	-1,3	-1,3	-7,7

Legenda: VS (visokošolski strokovni); UNI (univerzitetni); EM (enoviti magistrski); MAG (magistrski).

Vir: Študenti terciarnega izobraževanja po vrsti programa in načinu študija, 2011; Vpis študentov v terciarno izobraževanje 2010/11, 2011.

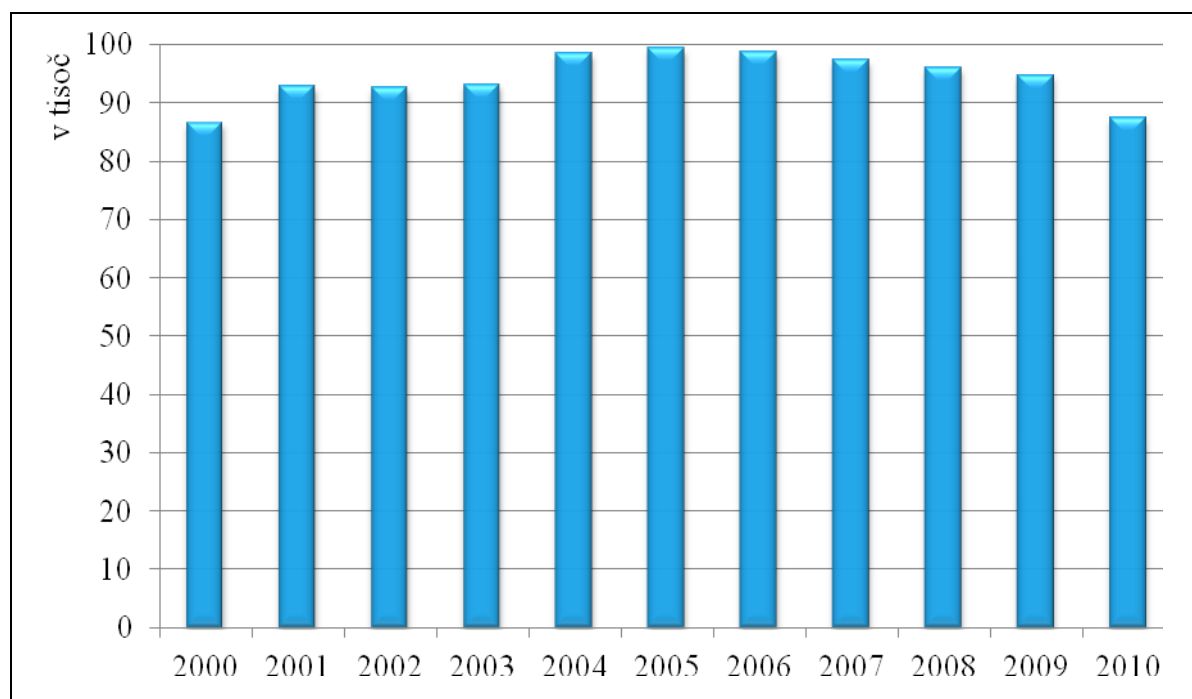
Prenovljeni univerzitetni študijski programi 1. stopnje so večinoma za eno leto krajši, zaradi česar se zmanjšuje število študentov 1. stopnje, hkrati pa povečuje število študentov magistrske oz. 2. stopnje. Povečanje števila študijskih programov 2. stopnje prav tako vpliva na povečanje števila študentov na omenjeni stopnji.

Večjo vključenost mladih v nadaljevanje izobraževanja je mogoče pojasniti na različne načine ali z različnimi razlogi (Trbanc & Verša, 2002, str. 345):

- neugodne gospodarske razmere in pomanjkanje razpoložljivih zaposlitev, zaradi česar mladi izberejo nadaljevanje izobraževanja in ne vstopa na trg dela;
- visok življenjski standard v državah EU omogoča večini mladih iz širokih srednjih slojev, da ostajajo v izobraževanju ob delni ali polni pomoči svojih družin;
- povečanje želje po izobraževanju med mladimi in njihovimi starši kot posledica spoznanja, da pomeni boljša izobrazba način za pridobitev boljšega poklicnega oz. profesionalnega položaja na trgu dela, poklicne/profesionalne mobilnosti ter boljših dohodkov;
- širjenje izobraževalnih sistemov, ki postajajo zelo razvejani, s številnim možnimi vstopi in izstopi in različnimi možnostmi dodatnega izobraževanja (tudi v krajših oblikah).

Slika 2 je grafični prikaz zgoraj predstavljenih podatkov. Rast števila študentov je tako dosegla vrh leta 2005, nato sledi trend upadanja. Največje zmanjšanje števila študentov opazimo v letu 2010, ko se je skoraj izenačilo s številom študentov v letu 2000.

Slika 2: Gibanje števila študentov dodiplomskih (prvostopenjskih) in magistrskih (drugostopenjskih) študijskih programov v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2010

Vir: Študenti terciarnega izobraževanja po vrsti programa in načinu študija, 2011; Vpis študentov v terciarno izobraževanje 2010/11, 2011.

Stopnja vpisa se je v državah OECD v letih od 1995 do 2007 v povprečju zvišala za skoraj 20 odstotnih točk. Rast se je začela dogajati skladno z ozaveščanjem mladih, da terciarna izobrazba prinaša tako ekonomske kot socialne prednosti (Education at a glance, 2009, str.

45–46). Svetovna gospodarska kriza je k temu dodatno pripomogla, saj se mladi v upanju na boljšo prihodnost in njihov položaj v družbi vedno pogosteje odločajo za nadaljevanje študija, tudi po končani univerzitetni izobrazbi (magisterij, doktorski študij).

Šučur (2009, str. 42) v raziskavi ugotavlja, da se večina študentov izobražuje na terciarni ravni, ker menijo, da lahko z visokošolsko izobrazbo dobijo boljšo zaposlitev, da imajo po končanem študiju več možnosti pri iskanju zaposlitve ter zaradi želje po znanju. Nihče ni navedel neuspešnega iskanja zaposlitve kot razlog nadaljevanja šolanja na terciarni ravni. Iz tega lahko sklepamo, da je danes že skoraj »samoumevno«
nadaljevanje izobraževanja na terciarni ravni po končanem srednješolskem izobraževanju.

1.4 Trajanje in uspešnost dokončanja študija

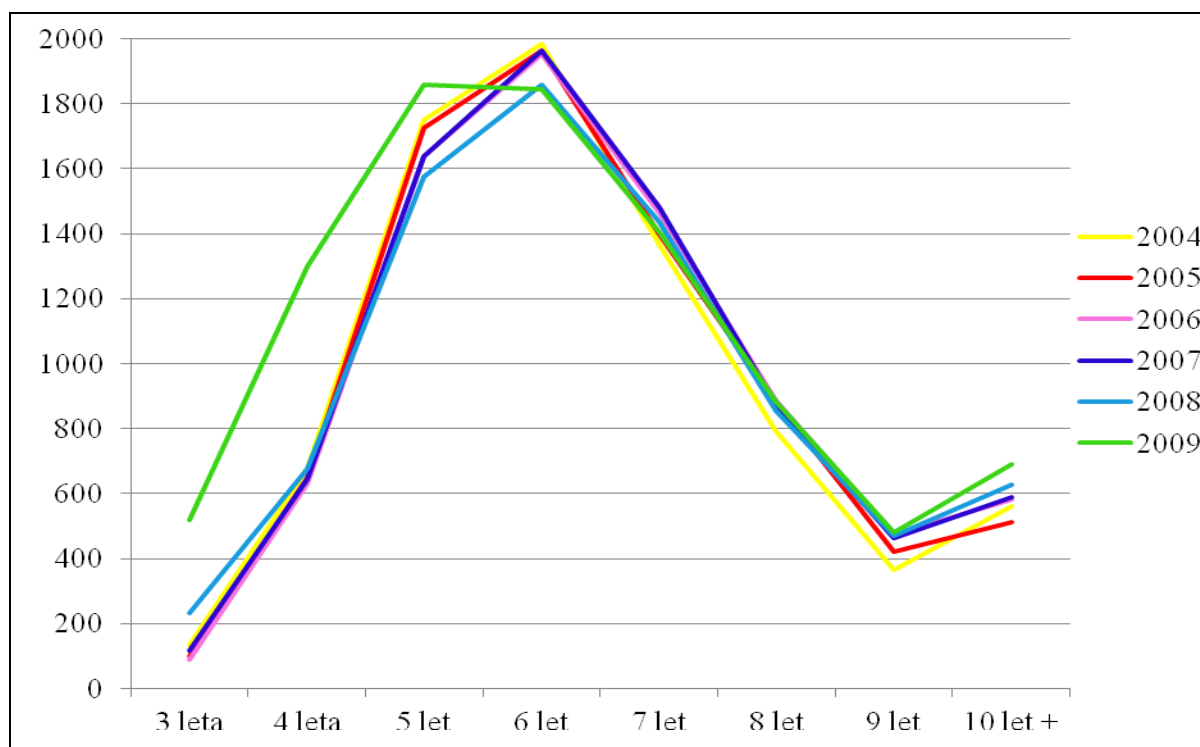
Naraščanje števila študentov pripelje tudi do naraščanja števila tistih, ki študij uspešno zaključijo, samo trajanje študija pa se vedno bolj podaljšuje. Čas, posvečen izobraževanju, je odvisen tudi od stanja na trgu dela, saj se le-ta povečuje, ko je trg dela nestabilen oz. v slabem stanju in obratno (Education at a glance, 2009, str. 338).

Pomembno je dejstvo, da je visok delež vpisanih v terciarno izobraževanje pri nas povezan tudi z ugodnostmi študentskega statusa, kar se kaže tako v visokem številu vpisanih kot tudi v visokem povprečju let za dokončanje študija. Slovenija po slednjem kazalcu namreč ne beleži dobrih rezultatov, saj ima v Evropi eno najdaljših dob študija (povprečen čas trajanja študija je 6,8 leta). Nizka učinkovitost študija na terciarni ravni pa se kaže tudi v visokem deležu ponovno vpisanih na redni dodiplomski študij. Tudi stopnja dokončanja študija je nižja kot v večini evropskih držav (Rakar, 2009, str. 36).

Pri primerjanju trajanja študija na dodiplomskih študijskih programih je treba upoštevati, da so le-ti različnih dolžin. Povprečni čas študija od vpisa do diplome je izračunan kot tehtana aritmetična sredina vsote diplom in števila let študija (MVZT, 2010). Iz Slike 3 je razvidno, da večina študentov v povprečju potrebuje dobrih 6 let za končanje študija, kar je relativno dolga doba. To lahko pojasnimo z več razlogi, in sicer:

- sistem študija, ki omogoča eno ponavljanje v času študija in koriščenje absolventskega staža,
- stanje na trgu dela, ki onemogoča vstop mladih diplomantov, zato se ti odločajo podaljševati študij in opravljati priložnostno študentsko delo,
- neresen pristop zaradi velikega števila možnosti ponavljanja posameznega izpita (trenutno lahko študent pristopi k posameznem izpitu šestkrat).

Slika 3: Diplomanti rednih dodiplomskih oz. prvostopenjskih študijskih programov po trajanju študija od vpisa do diplomiranja v Sloveniji od 2004 do 2009

Vir: *Diplomanti visokošolskega dodiplomskega izobraževanja, 2011.*

Polanec (2011) ocenjuje, da je nizka prehodnost oz. nizek delež diplomantov od vpisanih v prvi letnik eden največjih problemov univerzitetnega študija. S tem pa je izgubljen velik del sredstev, vloženih v visoko šolstvo. Ta problem je povezan s samim sistemom študija v Sloveniji, saj ponuja veliko možnosti za bolj lagoden in neresen pristop k opravljanju izpitov. To omogočajo neobvezna predavanja in vaje, ki študentom olajšajo slab obisk le-teh, in posledično se veliko študentov na prvih izpitih pojavlja zgolj informativno in brez znanja, le da vidijo, kako je izpit sestavljen.

Trajanje študija bi se lahko skrajšalo z ukinitvijo absolventskega staža (po 1. in 2. stopnji študija) in z zmanjšanjem števila pristopov k posameznem izpitu, saj bi bili študentje prisiljeni k resnejšemu študiju.

Kljub visoki dostopnosti visokega šolstva v Sloveniji in vključevanju prebivalstva v visoko šolstvo pa smo manj uspešni pri učinkovitosti študija in uspešnosti. 35 odstotkov oseb, ki se vpiše v terciarno izobraževanje, tega ne konča. Prav tako število vpisanih v 1. letnik, ki naslednje leto ne nadaljujejo študija na visokošolskih zavodih, v zadnjih petih letih narašča in pomeni slabo tretjino vpisanih študentov (MVZT, 2010). Kramberger (2007b, str. 93) prav tako ugotavlja, da je v zadnjih letih narasel delež osipnikov iz terciarnega izobraževanja, kar pomeni, da mladi v takšnem razmahu terciarnega izobraževanja iščejo začasno socialno zatočišče v fazi recesije in zaposlitvene krize.

Slovenija po številu vpisanih v terciarno izobraževanje na 1.000 prebivalcev, starih od 20 do 29 let, močno presega povprečje EU, po številu diplomantov v isti starostni skupini pa za njim zaostaja. To je odraz nizke učinkovitosti študija v Sloveniji in vključenosti v izobraževanje zaradi dobrobiti, ki izhajajo iz statusa študenta (UMAR, 2011, str. 108).

Tabela 2 prikazuje število diplomantov terciarnega izobraževanja po vrsti študijskega programa v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2010. V letih 2000 do 2002 lahko opazimo visoko rast, med 10 in 20 odstotki, v naslednjih treh letih je bila rast nekoliko manjša. V letu 2007 je sledil skoraj 4-odstotni padec števila diplomantov, v letih 2009 in 2010 pa je sledila ponovna rast, za okoli 8 odstotkov.

Tabela 2: Delež diplomantov terciarnega izobraževanja po vrsti študijskega programa v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2010 v odstotkih in izbrani indeksi in stopnja rasti (v odstotkih)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
VS (prejšnji)	38,9	42,7	42,1	45,3	44,9	43,9	41,5	41,4	38,4	33,6	27,6
VS (1. stopnja)	-	-	-	-	-	-	0,1	0,5	2,1	4,6	8,6
UNI (1. stopnja)	-	-	-	-	-	0,0	2,3	1,5	2,2	7,7	12,9
UNI (prejšnji)	53,0	48,4	49,0	45,9	46,5	47,3	45,2	45,4	45,0	40,8	40,2
EM (2. stopnja)	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3	0,3	0,3
MAG (2. stopnja)	-	-	-	-	-	-	0,1	0,6	1,5	3,1	4,1
MAG in specialistični (prejšnji)	8,1	8,8	8,8	8,8	8,6	8,8	10,8	10,6	10,5	9,9	6,5
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Indeks s stalno osnovo (leto 2000)	100	110,0	128,5	132,2	136,4	140,5	149,4	143,8	143,7	155,4	166,8
Indeks s stalno osnovo (leto 2010)	60,0	65,9	77,0	79,3	81,8	84,3	89,6	86,2	86,2	93,2	100
Verižni indeks	120,1	110,0	116,8	102,9	103,2	103,0	106,3	96,2	99,9	108,1	107,3
Stopnja rasti	20,1	10,0	16,8	2,9	3,2	3,0	6,3	-3,8	-0,1	8,1	7,3

Vir: Diplomanti terciarnega izobraževanja, 2011; Diplomanti višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov, 2011.

Razlogov za rast števila diplomantov je več, eden glavnih pa je prepričanje mladih, da jim bo višja izobrazba omogočila lažji vstop na trg dela in tudi boljše plačilo. V letih od 1995 do 2008 je stopnja diplomiranja na univerzitetnem študiju v povprečju narasla za 21 odstotnih točk. Doseganje terciarne izobrazbe mladih (v starosti od 25 do 34 let) se je od leta 1998 v državah OECD povečevalo in je leta 2007 v povprečju znašalo 34 odstotkov (Education at a glance, 2009, str. 27, 59).

Za prikaz odvisnosti števila diplomantov terciarnega izobraževanja od števila študentov terciarnega izobraževanja v letih od 2000 do 2010 sem izračunal korelacijski in regresijski

koeficient. Kot odvisno spremenljivko y sem izbral število diplomantov terciarnega izobraževanja, kot neodvisno spremenljivko x pa število študentov terciarnega izobraževanja.

Korelacijski koeficient ρ je 0,304, kar pomeni, da je v Sloveniji v obdobju od leta 2000 do 2010 odvisnost števila diplomantov terciarnega izobraževanja od števila študentov terciarnega izobraževanja pozitivna in nizka. Število diplomantov terciarnega izobraževanja se je tako v povprečju povečalo, če se je povečalo število študentov terciarnega izobraževanja.

Regresijski koeficient β je 0,125, kar pomeni, da se je število diplomantov terciarnega izobraževanja v letih od 2000 do 2010 povečalo v povprečju za 0,125 diplomanta, če se je število študentov terciarnega izobraževanja povečalo za 1.

2 DIPLOMANTI NA TRGU DELA

Med pomembnejše okoliščine, ki vplivajo na položaj mladih na trgu dela, sodijo: zniževanje rodnosti, spremembe v izobraževalnih sistemih in zviševanje izobraževalnih aspiracij ter spremembe na trgu dela, ki vplivajo na strukturo zaposlitvenih priložnosti za mlade. Zniževanje rodnosti vpliva na spreminjanje odnosa do mladih v razvitih družbah. Mladi tako postajajo naložba v prihodnost. Z večjim pomenom izobrazbe na trgu dela so se začele hitro dvigovati tudi izobrazbene aspiracije med mladimi. Udeležba mladih v izobraževanju na terciarni ravni se povečuje, s čimer mladi dejansko odlagajo vstop na trg dela. Spremembe na trgu dela prinašajo globalizacija, tehnološki razvoj in povečane potrebe po prožnosti delovne sile. Mladi se ob vstopu na trg dela srečujejo z močno spremenjeno strukturo zaposlitvenih možnosti, ki jo predstavljata predvsem upad stalnih zaposlitev in povečanje netipičnih zaposlitev, predvsem zaposlitev za krajši delovni čas in za določen čas (Trbanc & Verša, 2002, str. 343–347).

Ivančič (2010a, str. 54–56) v študiji raziskuje vplive ekspanzije izobraževanja na relativne prednosti, ki jih potencialno zagotavlja visoka in univerzitetna izobrazba. Ugotavlja, da je dosežena izobrazba pomembna tako za čas čakanja na prvo zaposlitev po končanem izobraževanju kot tudi za dosežen poklicni položaj ob prvi zaposlitvi. Pri tem največ izgubljajo mladi z nižjo doseženo izobrazbo, največje prednosti pa imajo mladi z visoko in univerzitetno izobrazbo in s tem se tudi povečuje delež mladih, ki po opravljeni poklicni maturi nadaljujejo izobraževanje na programih terciarnega izobraževanja. Iz iste študije izhaja tudi ugotovitev, da visokošolsko in univerzitetno izobraževanje zagotavlja najboljše izide na trgu dela pri iskanju prve zaposlitve. Se pa pri zadnjih generacijah diplomantov začenjajo relativne prednosti pri iskanju prve zaposlitve zmanjševati, a gre to pripisati delovanju drugih dejavnikov, kot je npr. povečan priliv iz izobraževanja na trg dela, ki pa jih lahko nevtralizirajo prednosti, ki jih prinašajo posamezne stopnje in vrste izobrazbe. Postavlja se vprašanje, ali so dejanske spremembe v povpraševanju po spretnostih in odpiranju novih delovnih mest za visoko izobražene v storitvenih dejavnostih res tako obsežne, da bi lahko v

celoti nevtralizirale potencialne negativne učinke izobraževalne ekspanzije na dostop do ustreznih prvih zaposlitev.

2.1 Prehod iz izobraževanja v zaposlitev

Mladi ljudje najpogosteje prehajajo med različnimi statusi in situacijami – iz osnovnošolskega v sekundarno in kasneje v terciarno izobraževanje, iz stanja vzdrževanih oseb med samostojne, kar jim omogoči prehod iz rednega izobraževanja v bolj ali manj stabilno zaposlitev. Slednji prehod je tudi najzahtevnejši in hkrati ključnega pomena, saj uspešen prehod v zaposlitev za mlade pomeni socialno in ekonomsko neodvisnost, kar je osnova za bolj dolgoročno samostojno načrtovanje življenja, kariere, družine in bivalnih razmer (Trbanc & Verša, 2002, str. 338).

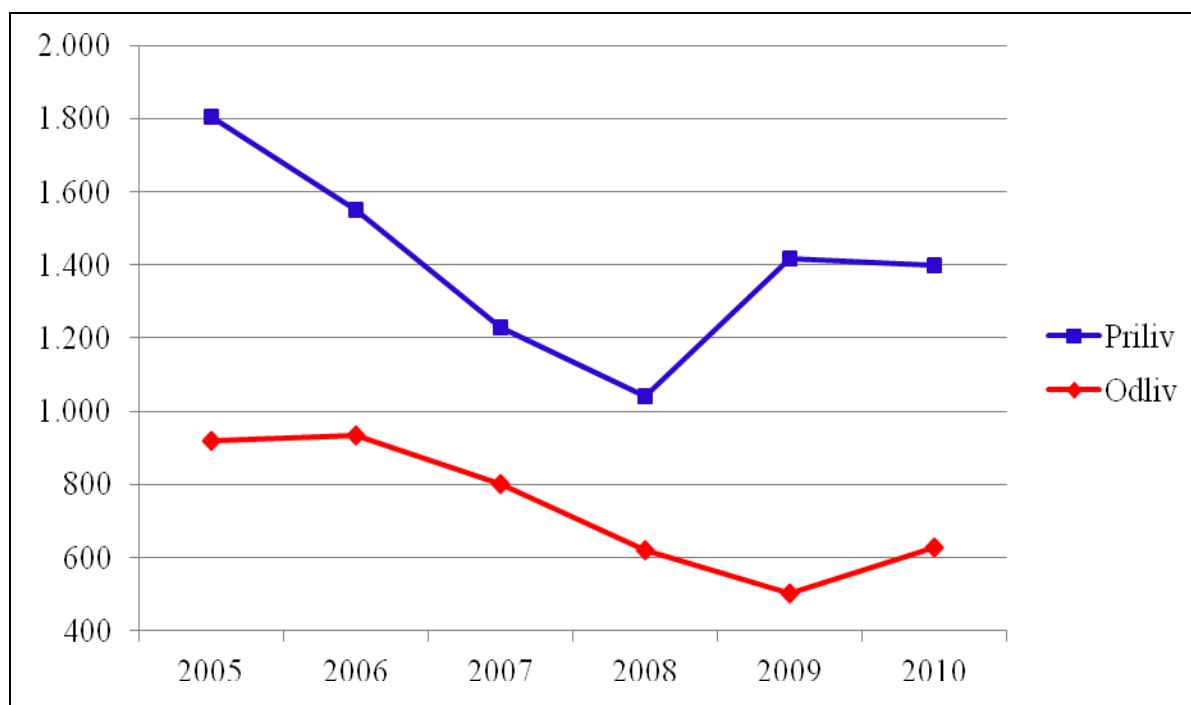
Na drugi strani gre pri prehodu mladih iz izobraževanja v zaposlitev za vprašanje usklajenosti in medsebojne povezanosti izobraževalnega in zaposlovalnega sistema ter institucionalne podpore mladim pri prehodu med njima (Trbanc, 2007, str. 39). Problem neuskklajenosti zaposlitvenega in izobraževalnega sistema, s tem pa problem prvega zaposlovanja mladih, postane težji, če se zaposlitveni sistem krči, izobraževalni sistem pa hkrati raste (Kramberger, 2007b, str. 87).

Prehod iz izobraževanja na trg dela je kompleksen proces, ki ni odvisen le od trajanja in kvalitete izobraževanja, temveč tudi od trga dela in ekonomskega statusa posamezne države. Visoke splošne stopnje brezposelnosti seveda še bolj otežujejo prehod in iskalci prve zaposlitve imajo dejansko višje stopnje brezposelnosti (Education at a glance, 2009, str. 338).

Kramberger (2007b, str. 98) ugotavlja, da letni priliv diplomiranih oseb s terciarno izobrazbo že skoraj za dvakrat presega ponudbo sproščenih delovnih mest zanje. Razmerje se nekoliko popravi še zaradi sproščenih začasnih delovnih mest, ki so posledica porodniške ali bolniške odsotnosti. Z vidika dejanske rasti novih delovnih mest, ki bi bila posledica širitve trgov in investicij v nova delovna mesta, je Slovenija blizu ničelni rasti.

Iz Slike 4 razberemo, da je v obdobju od 2005 do 2010 vsa leta povprečno število prilivov iskalcev prve zaposlitve presegalo povprečno število odlivov. To pomeni, da je vsako leto več mladih, ki so v veliki večini iskalci prve zaposlitve, ostalo prijavljenih na Zavodu RS za zaposlovanje, saj je bilo število tistih, ki so zaposlitev dobili, ves čas nižje. Največji razliki je moč opaziti v letih 2005 in 2009, in sicer je v navedenih letih povprečno število prilivov iskalcev prve zaposlitve preseglo povprečno število odlivov le-teh za okoli 900.

Slika 4: Povprečni obseg prilivov in odlivov iskalcev prve zaposlitve na Zavodu RS za zaposlovanje od 2005 do 2010

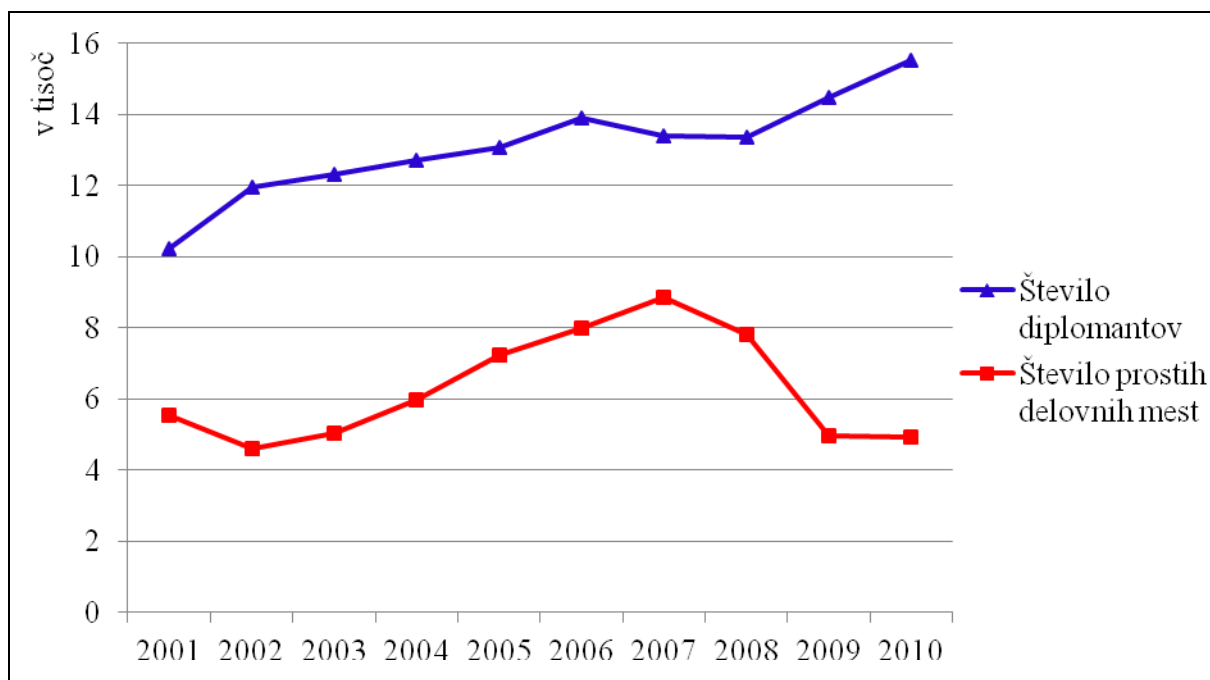
Vir: Obseg prilivov in odlivov, ZRSZ 2011.

Zanimivo je dejstvo, da povprečno število odlivov iskalcev prve zaposlitve v obravnavanih letih nikoli ni preseglo meje 1.000. V primerjavi z letnim številom novih diplomantov terciarnega izobraževanja (glej Sliko 5 – število diplomantov) ta podatek ni spodbuden z vidika zaposlovanja diplomantov.

Raziskave kažejo, da imajo diplomanti, ki v času študija iščejo zaposlitev, več možnosti za hitro zaposlitev po uspešno končanem izobraževanju. Vseeno obstaja velika variacija med državami glede trenutka pričetka iskanja zaposlitev. Več kot 43 odstotkov študentov, ki iščejo zaposlitev pred dokončanjem študija, je na Norveškem, v Švici, na Finskem in v Veliki Britaniji, medtem ko se študenti v Turčiji, Španiji in Italiji redko odločijo za to možnost, in sicer je takih manj kot 14 odstotkov. V Sloveniji se za ta način odloči 33 odstotkov študentov (Allen & van der Velden, 2009, str. 29–30). Sklepamo lahko, da se zavedajo, da jim zgolj diploma ne bo prinesla avtomatične in hitre zaposlitve.

Poleg navedenih nesorazmerij predstavlja velik problem nesorazmerje med številom prostih delovnih mest in prilivom novih diplomantov, kar prikazuje Slika 5. V vseh letih število novih diplomantov krepko presega število prostih delovnih mest. Največje razlike se pojavljajo v zadnjih letih, kjer pride celo do nasprotnih trendov, saj število diplomantov strmo narašča, medtem ko število delovnih mest upada.

Slika 5: Gibanje števila prostih delovnih mest in števila diplomantov dodiplomskih oz. prvostopenjskih in magistrskih oz. drugostopenjskih študijskih programov v Sloveniji od leta 2001 do 2009

Vir: Diplomanti terciarnega izobraževanja, 2011; Diplomanti višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov, 2011; Statistika prostih delovnih mest, 2011.

Delovna mesta se sproščajo predvsem z upokojevanjem, nekaj delovnih mest za določen čas pa se sprostijo zaradi porodniške ali bolniške odsotnosti, vendar velik del teh delovnih mest predvideva nižjo raven izobrazbe.

2.1.1 Ovire pri prehodu mladih v zaposlitev

Na podaljševanje trajanja izobraževanja na terciarni ravni, predvsem nadaljevanje izobraževanja na magistrski in doktorski ravni, in odlašanje vstopa mladih na trg dela vplivajo predvsem slabe zaposlitvene možnosti. Mnogi prvo zaposlitev iščejo šele pri tridesetih letih, glede na doseženo izobrazbo in delovne izkušnje pa so njihova pričakovanja glede prve zaposlitve pogosto previsoka in težko dosegljiva.

Ivančič (1999b, str. 48) navaja pomembne ovire pri prehodu mladih v zaposlitev:

- nujnost poklicnega prestrukturiranja vodi k izteku obdobja nagle rasti storitvenih poklicev in hkrati spreminja pogoje za dostop do zaposlitve tistih, ki prvič vstopajo na trg dela;
- zmanjševanje števila delovnih mest v obdobju večjih gospodarskih kriz;
- ekspanzija izobraževanja je pripeljala do sprememb v vrednotenju splošnih, poklicnih in akademskih izobrazbenih dosežkov.

2.1.2 Dejavniki, ki vplivajo na hitrost prehoda

Trbanc (2007, str. 50–57) v grobem deli dejavnike, ki vplivajo na hitrost prehodov mladih iz izobraževanja v zaposlitev in pojasnjujejo gibanje njihove brezposelnosti, v tri večje skupine:

- strukturni (sem sodijo predvsem demografski in ekonomski dejavniki, npr. agregirano povpraševanje po delu, razmerje med plačami mladih in siceršnjimi plačami v delovni sili, obseg novih prilivov na trg, prožnost trga);
- institucionalni (sem sodijo struktura in organizacija izobraževalnega sistema, zakonodaja na trgu dela, povezave z delodajalci, prakse/pripravnštva/štipendije);
- individualni (lastnosti, po katerih se mladi razlikujejo od starejših kategorij delovne sile, so lahko konkurenčne prednosti ali pa slabosti mladih na trgu dela).

Bandelj, Franca in Širca (2010, str. 54) ugotavljajo, da je pri prehodu mladih v zaposlitev pomemben dejavnik raven vpetosti delodajalcev v sisteme izobraževanja in usposabljanja, saj je stopnja brezposelnosti nižja, kjer je vključenost delodajalcev velika in obratno. Trbanc (2005b, str. 162) ugotavlja, da kljub izkušnjam, ki jih mladi pridobijo ob študentskem delu, ostaja dejanski prehod iz končanega izobraževanja v trajno zaposlitev pogosto težaven.

Hitrost prehoda je v veliki meri odvisna od predhodnih izkušenj z delom, saj so prav delovne izkušnje eden izmed pomembnejših kriterijev pri zaposlovanju. S podaljševanjem prehoda v zaposlitev pa se odlašajo tudi odločitve za ustvarjanje družin, kar povzroča zniževanje rodnosti v Sloveniji. Ekonomska posledica tega pojava je premajhno število aktivnih prebivalcev na upokojenca.

2.1.3 Delovne izkušnje, pridobljene v času izobraževanja

Pomembno vlogo pri zaposlovanju imajo dandanes vsekakor delovne izkušnje. Problem prve zaposlitve je vse bolj izrazit, saj je na trgu dela vse več izobraženih diplomantov, ki pa nimajo ustreznih delovnih izkušenj. Ta problem izhaja predvsem iz dejstva, da ni ustreznega pristopa k izvajanju in opravljanju študijske prakse. Prenovljeni študijski programi so sicer akreditirani tako, da povečini vsebujejo praktično usposabljanje, vendar je le-to navadno opravljeno oz. izvedeno površno, zgolj z namenom zadostiti študijski obveznosti. Delodajalci tudi niso zainteresirani, da nekoga, ki bo v podjetju le nekaj tednov ali kak mesec, priučijo k opravljanju konkretnih delovnih nalog. Mladi študenti na praksi po večini ne dobijo pravega vpogleda v potek dela, saj je v tako kratkem času nemogoče podrobneje spoznati delo in pridobiti potrebne izkušnje.

Menim, da bi se z ustrežno ureditvijo obsega in izvajanja praktičnega usposabljanja v okviru študija odpravila pomanjkljivost diplomantov z vidika delovnih izkušenj. Prav tako bi bilo treba motivirati delodajalce k resnejšemu pristopu izvajanju študijske prakse. Težava je predvsem v majhnih in srednje velikih podjetjih, ki so v Sloveniji prevladujoča.

Poleg morebitne prakse v okviru študija mladi opravljajo različna priložnostna študentska dela in tako prehajajo na trg dela in z njega že med izobraževanjem. Kljub izkušnjam, ki jih mladi pridobijo z opravljanjem študentskih del, ostaja dejanski prehod po končanem izobraževanju v zaposlitev pogosto problematičen predvsem zaradi strukturnih sprememb trga dela (velik pritok mladih iskalcev zaposlitve v določenih obdobjih, struktura delovnih mest na lokalnih in regionalnih trgih, obseg netipičnih oblik zaposlitev, relativna zaprtost oz. odprtost zaposlovanja v določenih obdobjih, odnos delodajalcev do zaposlovanja mladih) (Trbanc & Verša, 2002, str 338).

Delovne izkušnje, ki jih študenti pridobijo v času izobraževanja z opravljanjem študentskega dela, navadno niso povezane s smerjo študija. Študenti so namreč zelo prilagodljivi in dokaj neizbirčni pri opravljanju študentskega dela, saj jim je primarno končno izplačilo za delo in zato na to ne gledajo iz širšega spektra, da bi si dejansko poiskali delo iz svoje stroke. Vendar je pri tem treba poudariti, da je velikokrat tudi težko najti delo, povezano s smerjo študija, saj pri nas nimamo organiziranih podjetij, ki bi študentom nudila možnost pridobivati izkušnje na njihovih področjih izobraževanja.

V Nemčiji obstajajo višje šole z dvema semestroma obvezne prakse, kjer študentje nabirajo delovne izkušnje, programi zanje pa so pogosto pripravljene v sodelovanju z delodajalci (Barone & Ortiz, 2011, str. 329). Podoben sistem bi gotovo koristil tudi našim študentom, saj bi imeli v tem času bistveno več možnosti za pridobitev prakse, ki bi bile neposredno tudi povezane z njihovo izobrazbo. V trenutnem sistemu, kjer imamo npr. na Ekonomski fakulteti le en mesec obvezne prakse (na nekaterih fakultetah je sploh ni), je takšne izkušnje nemogoče pridobiti.

2.1.4 Prožnost trga dela mladih

Kramberger (2007a, str 33–34) ugotavlja, da sodobni problem zaposlovanja ni usmerjen le na prehod mladih v trajne zaposlitve, temveč predvsem na sposobnost za pridobivanje prve zaposlitve in nato za uspešno nizanje nadaljnjih. Za trg dela v Sloveniji je od poznih 1980. in 1990. letih značilna prožnost. S prožnimi oblikami zaposlitev pa se soočajo predvsem mladi, in sicer v obliki občasnih in začasnih del, del za določen čas ipd.

V razmerah vse večje prožnosti trga dela so konkurenčne prednosti mladih novejša in kompleksna znanja, dovednost za spremembe v delovnem procesu, inovativnost, prilagodljivost in nezahtevnost, zaradi česar so pripravljene sprejeti slabše zaposlitve, manj zahtevne glede na njihovo izobrazbo, začasne ali delne zaposlitve, delo v slabših delovnih razmerah oz. bolj neugodnem času. Za zaposlitvene priložnosti mladih, ki šele vstopajo na trg dela, so tako prevladujoče prožne oblike zaposlitve.

Mlade diplomante ob prehodu iz izobraževanja na trg dela pogosto čaka zaposlitev za določen čas. Redki so namreč primeri, da delodajalci zaposlenim takoj ponudijo delo za nedoločen čas. Z njihove strani gre predvsem za neko vrsto zavarovanja, saj ob samih razgovorih za delo

ne morejo dobiti dejanske slike o usposobljenosti izbranega kandidata ter osebnostnih in delovnih lastnostih. Kandidati po drugi strani nimajo izbire, kot da tako ponudbo sprejmejo, saj morajo nekje začeti pridobivati delovne izkušnje. Pojavlja se vprašanje, ali se na ta način diplomanti postopoma vključujejo na trg dela ali pa se jih tako trajneje ločuje od polne vključenosti v zaposlitev.

Čeprav naj bi delo za določen čas olajšalo oz. pospešilo prehod iz izobraževanja v zaposlitev, segmentacija trga dela povečuje tveganje za mlade. Tako bi se lahko mladi tudi pri tridesetih letih znašli v izmenjavi med delom za določen čas in brezposelnostjo, z omejenimi možnostmi gradnje kariere. Podatki kažejo, da imajo mladi z zaposlitvijo za določen čas višji odstotek skupnega bivanja s starši, kar vodi do kasnejšega osamosvajanja in posledično kasnejšega odločanja za svoje družine. Trenutno so mladi na prehodu iz izobraževanja na trg dela v zelo slabem položaju, še posebej tisti z nižjo izobrazbo (Employment in Europe, 2010, str. 14).

Eden glavnih razlogov za zaposlitve na neustreznih delovnih mestih je že omenjeno pomanjkanje delovnih izkušenj, med drugim pa se tudi delodajalci zavedajo, da višja izobrazba pomeni višje plačilo, kar je praksi pogosto zavržena teorija. Veliko mladih diplomantov pa je ambicioznih in imajo nerealna pričakovanja glede prve zaposlitve, zato neradi sprejmejo manj privlačne zaposlitve, saj so mnenja, da bi morali za svojo izobrazbo dobiti boljšo zaposlitev, a sčasoma obupajo nad iskanjem idealne zaposlitve, saj vendarle morajo nekje začeti pridobivati izkušnje in prejemati plačo za kritje dejanskih življenjskih stroškov.

Pogoste menjave delovnih mest se praviloma obravnavajo kot pozitivne, saj naj bi mladim omogočale čim boljšo uskladitev med lastnimi pričakovanji in delom, ki ga opravljajo, kar naj bi bil tudi ključni element razvoja poklicne kariere posameznika (Granovetter, 1981, v Ivančič, 2010b, str. 37). Vendarle vse več raziskav prehodov iz izobraževanja v zaposlitev opozarja tudi na negativno dimenzijo, saj predvsem pri mladih tak potek kariere pogosto pomeni tudi neprostovoljne premike zaradi izkušenj brezposelnosti (Bernhard et al, 2000, v Ivančič, 2010b, str. 37).

2.2 Značilnosti diplomantov na trgu dela

Ločimo lahko naslednje lastnosti mladih, predvsem diplomantov (Trbanc, 2007, str. 57–58):

- resnične, objektivno določljive (npr. novo znanje, pomanjkanje delovnih izkušenj),
- pripisane – predstave, ki jih imajo o mladih delodajalci, zaradi katerih jih ocenjujejo kot tvegano delovno silo (manjša odgovornost, manjša pripadnost, nestalnost, neresnost, nezrelost, nagnjenost k spremembam utečenih praks).

Trbanc in Verša (2002, str. 339–340) opredeljujeta naslednje značilnosti mladih, ki jih ločijo od drugih kategorij na trgu dela in vplivajo na odnos delodajalcev do njih, in sicer: znanje, delovne izkušnje in osebnostne lastnosti, ki so posledica socializacije.

Trg dela mladih v Sloveniji ima številne posebnosti. Med splošnimi značilnostmi, ki imajo na zaposlovanje velik vpliv, je treba omeniti preveliko reguliranost, neprilagodljivost in splošno slabo delovanje. Pri specifičnostih pa so verjetno najpomembnejše prednosti in slabosti mladih na trgu dela. Mladi so bolj prilagodljivi, v splošnem zaradi svojih novih znanj bolj zaposljivi in cenejši, vendar brez delovnih izkušenj. Zaposlitev mladih zahteva investiranje v usposabljanje na delovnem mestu, kljub temu da imajo obsežno splošno znanje. Istočasno pa so mladi izpostavljeni diskriminaciji. V slovenskem primeru je težava mladih diplomantov tudi v sesutju mnogih segmentov trga dela mladih. Do tega je prišlo zaradi številnih zlorab študentskega dela. Za mnoge delodajalce je namreč študentsko delo cenejše in privlačnejše kot zaposlovanje mladih diplomantov (Strašek, 2010, str. 74–75).

Delež mladih v strukturi brezposelnosti lahko uporabimo kot dober indikator varnosti zaposlitve. Ker so poleg dosežene izobrazbe določene delovne izkušnje eden najpomembnejših selekcijskih kriterijev pri dostopu do zaposlitve, so priložnosti mladih, ki stopajo na trg dela, zelo omejene (Ivančič, 1999a, str. 111).

Trg dela mladih ima številne posebnosti. Med splošnimi značilnostmi trga dela je treba omeniti preveliko reguliranost, nefleksibilnost in splošno slabo delovanje, pri specifičnostih pa so najbolj pomembne prednosti in slabosti mladih na trgu dela. Mladi so na splošno bolj zaposljivi, hitro prilagodljivi, bolj mobilni, cenejši in brez delovnih izkušenj (Malačič & Sambt, 2006, str. 36).

2.2.1 Prednosti diplomantov na trgu dela

Eden pomembnejših dejavnikov pri iskanju zaposlitve je izobrazba. Pomembna je zlasti smer izobrazbe, uspešnejši so iskalci zaposlitve, po čigar izobrazbi je večje povpraševanje na trgu dela oziroma ustreznih delavcev primanjkuje. Ob upoštevanju samo izobrazbe imajo večje možnosti za zaposlitev osebe z izobrazbo, po kateri na trgu dela vlada povpraševanje, medtem ko stopnja izobrazbe, ki je v preteklosti igrala veliko vlogo pri zaposlitvenih možnostih (višja je izobrazba, večje so zaposlitvene možnosti), danes večinoma ni več tako pomembna (Zavod RS za zaposlovanje, 2010a, str. 40).

Novejše in kompleksno znanje je ena ključnih (objektivnih) konkurenčnih prednosti mladih, saj ga nenehno dopolnjujejo in imajo tako s svežim znanjem prednost pred tistimi, ki so končali študij pred daljšim časom. Pri tem pa je treba poudariti, da formalno znanje (izraženo v stopnji in vrsti izobrazbe) ni več dovolj pri zagotavljanju ugodnega položaja na trgu dela, je pa nujen, a ne več edini in zadostni pogoj za to. Veliko prednost v konkurenci za zaposlitev poleg znanja predstavljajo namreč tudi spretnosti in kompetence. Tu gre predvsem za uporabo računalnika in njegovih aplikacij, delo v skupinah, aktivno znanje tujih jezikov, spretnost

iskanja in uporabe različnih informacij, projektno delo, komunikacijske spretnosti ipd. (Trbanc, 2005b, str. 164; Trbanc, 2007, str. 58).

Deloma mladi te spretnosti pridobijo med procesom izobraževanja, deloma pa tudi z izkušnjami vsakodnevnih aktivnosti v prostem času, ki so del odraščanja v sodobni družbi. Težko si je namreč predstavljati življenje brez računalnika, saj se danes mladi v zgodnji mladosti spoznajo z njegovo uporabo, pa čeprav začnejo le z igranjem računalniških igrice, saj se kmalu naučijo tudi izkoriščati vse prednosti računalnika, tu mislim predvsem na uporabo interneta. Tako imajo zagotovo veliko prednost pred starejšimi, ki jim je bila uporaba računalnika praktično vsiljena kot pogoj, da ohranijo delovno mesto, saj je veliko takih, ki pred tem niso imeli nikakršnega stika ali potrebe po uporabi računalnika. Pri iskanju zaposlitev je velikokrat kot pogoj za pridobitev delovnega mesta navedeno tudi znanje tujega jezika (večinoma angleščine), kjer imajo mladi ponovno prednost pred starejšimi, saj se poleg učenja v šolah velikokrat soočajo z uporabo tujega jezika na mobilnostih v času študija ali potovanjih.

S priključitvijo Slovenije EU se je sodelovanje oz. poslovanje podjetij zelo razširilo na celotno področje in tako podjetja morajo komunicirati s poslovnimi partnerji v tujih jezikih, predvsem v angleščini. Tu pridejo ponovno v ospredje tisti z znanjem tujih jezikov in večina mladih se tega zaveda in se poleg obveznega študija vse več tudi dodatno izobražujejo in vpisujejo v tečaje tujih jezikov. Ivančič (2010b, str. 36) ocenjuje, da naj bi imeli mladi študenti in dijaki z delovnimi izkušnjami prednost pri tekmovanju za zaposlitev glede na bolj izkušene delavce ter študente in dijake brez izkušenj.

2.2.2 Pomanjkljivosti diplomantov na trgu dela

Pomanjkanje delovnih izkušenj se običajno razume kot glavna konkurenčna pomanjkljivost mladih. Kljub temu da izobrazba zagotavlja osnovno znanje za opravljanje dela, ji namreč šele delovne izkušnje dajo uporabno vrednost (Trbanc, 2007, str. 58).

Delodajalcem je ceneje zaposliti nekoga, ki že ima izkušnje, saj ne potrebujejo dodatnega izobraževanja in usposabljanja. Verša (2003, v Trbanc 2005b, str. 167) ugotavlja, da delodajalci delovne izkušnje določajo kot najpomembnejši dodatni pogoj za zaposlitev, takoj za izobrazbo.

Zaradi pomanjkanja delovnih izkušenj mladih delodajalci ne morejo oceniti njihovih delovnih navad in kvalitet. Zaposlovanje mladih na bolj pomembnih delovnih mestih predstavlja tveganje, ki ga pogosto zmanjšujejo tako, da jim ob vstopu v zaposlitev ponujajo bolj nestalne in prožne oblike zaposlitev. Analiza pogojev za zaposlitev, ki jih opredeljujejo delodajalci, je pokazala, da so delovne izkušnje po pomembnosti drugi pogoj, takoj za izobrazbo, po katerem delodajalci izbirajo delavca. Mladi diplomanti so iz tega razloga manj konkurenčni na trgu dela (Verša & Spruk, 2004, str. 21).

Izobrazba torej postaja nujni, ne pa več tudi zadostni pogoj za zaposlitev oz. za boljši položaj na trgu dela. Delodajalci poleg izobrazbe pogosto zahtevajo ustrezne delovne izkušnje in reference o vrstah dela, ki jih je posameznik opravljal, pa tudi številna dodatna znanja in spretnosti. Sprememb v vrsti znanja, ki je potrebno v sodobnih družbah, dobro ponazarja koncept kompetenc, ki poudarja potrebo po znanju, uporabnem v raznih okoliščinah. Kompetence so tako zmožnost posameznika, da aktivira, uporabi in poveže pridobljeno znanje v kompleksnih, raznovrstnih in nepredvidljivih okoliščinah (Trbanc, 2005a, str. 16).

Deloma si lahko mladi pridobijo izkušnje s študijsko prakso v okviru izobraževanja, študentskim delom ali drugo vrsto dela, a se pogosto tako delo ne nanaša na področje izobraževanja. Dejstvo je, da mora velika večina mladih študentov sama pokrivati večino stroškov, povezanih s študijem (najemnine, prehrana, prevoz, stroški, povezani z literaturo, ...), saj jim le-teh starši pogosto ne morejo v celoti kriti. Zato se večina pri izbiri študentskega dela ne ozira na specifično področje, ki ga tudi študira, ampak so pripravljeni sprejeti kakršnokoli delo, le da imajo za kritje vseh teh stroškov. Delovne izkušnje dajo izobrazbi in pridobljenem znanju uporabno vrednost, saj je teorija eno, praksa pa nekaj povsem drugega, kar mnogi spoznajo šele ob dejanski vključitvi v delovno okolje. Iz delovnih izkušenj posameznika lahko delodajalci sklepajo o usvojenih kompetencah in osebnostnih lastnostih, kot so pripadnost, stalnost dejanska usposobljenost za določeno vrsto dela itd.

2.2.3 Problem preizobraženosti

Zaradi vse večjega deleža mladih, ki izobraževalni sistem zapuščajo šele po pridobljeni terciarni izobrazbi, postaja konkurenca med visoko izobraženimi mladimi ob vstopu na trg dela oz. pri iskanju prvih zaposlitev zelo ostra, zaradi česar se tudi visoko izobraženi mladi pogosto soočajo z brezposelnostjo in/ali pa s sprejemanjem del, za katere je zahtevana nižja stopnja izobrazbe od tiste, ki so jo dejansko dosegli (Trbanc, 2005b, str. 164).

Ule (2008, str. 139) meni, da je v evropskem prostoru norma nadaljevati študij na terciarni ravni močna. Prevladovalo naj bi prepričanje, da se mlade najbolje pripravi za delo s formalnim izobraževanjem. Problem pa je, da so danes na voljo večinoma zaposlitve, za katere je terciarna izobrazba nepotrebna ali celo nepomembna. Tako se mladi morajo spopasti z inflacijo izobraževanja. Posledica te je, da veliko poklicev, ki so včasih zahtevali srednješolsko izobrazbo, zdaj zahteva terciarno izobrazbo, čeprav dela ostajajo enaka in se znanja, ki naj jih obvladajo, niso poglobljevno spremenila. Čeprav je veliko pozitivnih posledic podaljševanja izobraževanja, je veliko mladih razočaranih, ker so prepričani, da bodo s visokošolskimi diplomami lažje dobili zaposlitev, oz. ker nimajo druge možnosti kot nadaljevati izobraževanje, če želijo dobiti zaposlitev, ki ustreza terciarni izobrazbi.

Za dejanski položaj diplomantov na trgu dela ni pomemben podatek o njihovi brezposelnosti, temveč tudi vprašanje, ali se vsi uspejo zaposliti na delovnih mestih, ki po zahtevnosti dela ustrezajo njihovi izobrazbi. Šele v tem primeru lahko pričakujemo, da se bo investicija v izobraževanje resnično povrnila skozi ustrezno povečano dodano vrednost v gospodarstvu.

Raziskav, ki bi odgovorile na to vprašanje, ni, zato lahko le domnevamo, da vsi mladi diplomanti ne uspevajo najti zaposlitve na ravni svoje izobrazbe in so prisiljeni sprejeti zaposlitve tudi z nižjo zahtevnostjo dela in temu skladno nižjim plačilom. Delež mladih diplomantov, ki so brezposelni, tako ni edino merilo njihove uspešnosti (Verša & Spruk, 2004, str. 22).

Kljub vsesplošnemu prizadevanju evropskih držav, da bi dvignile izobraženost svojih prebivalcev, nekateri strokovnjaki opozarjajo na pojav fenomena preveč izobražene delovne sile. Strokovnjaki, ki se s problemom previsoke izobraženosti za delo ukvarjajo, navajajo nekaj glavnih razlogov za takšno stanje (Preveč izobraženi za svoje delo, 2003):

- na trgu dela je preveč izobraženih delavcev, delovnih mest zanje pa je premalo (proizvede se več delovnih spretnosti, kot jih ekonomija dejansko potrebuje);
- zaradi slabe informiranosti na trgu dela in rigidnosti delavci ne sprejemajo najprimernejše službe zase, pri izbiri pa se velikokrat ozirajo tudi na partnerja ali otroke;
- posamezniki, predvsem mladi diplomanti, se pogosto zaradi pomanjkanja delovnih izkušenj zaposlujejo na manj zahtevnih delovnih mestih, sčasoma pa napredujejo ali pa poiščejo novo, primernejšo zaposlitev;
- neuskklajenost stopnje izobrazbe z dejanskimi spretnostmi posameznika – spretnosti so kljub enaki izobrazbi lahko pri posameznikih različne; delodajalci pogosto delovno mesto opredelijo kot bolj zahtevno, kakor je v resnici, in zato zaposlijo preveč izobraženega kandidata.

Leta 2007 je bilo v državah OECD v povprečju 23 odstotkov diplomantov s terciarno izobrazbo (v starostni skupini od 25 do 29 let) zaposlenih na delovnih mestih, ki zahtevajo nižjo stopnjo izobrazbe. V primerjavi z letom 2001, ko je ta odstotek znašal 21 odstotkov, zaznamo rahlo porast (Education at a glance, 2010, str. 337).

2.3 Zaposlovanje diplomantov

V zadnjih dveh desetletjih je večina evropskih držav izvedla obsežne reforme svojih izobraževalnih sistemov s poudarkom na posodobitvi programov, njihovi večji razvejanosti in odprtosti ter bolj izdelanih povezavah med izobraževalnim sistemom in svetom dela. Eden glavnih namenov reform izobraževalnih sistemov je prav povečanje zaposljivosti mladih (Trbanc, 2005a, str. 22–23).

Na zaposljivost diplomantov vplivajo številni dejavniki tako na strani ponudbe kot povpraševanja po delu. Na eni strani je zagotovo pomanjkanje delovnih mest, vendar je treba kot problem omeniti tudi smer študija, ki prav tako omejuje uspešnost hitrega zaposlovanja zaradi množičnosti študija in zaradi velikega boja za omejeno število delovnih mest na nekem področju. Zanimanje študentov v Sloveniji za poslovne vede, ekonomijo, pravo, družbene vede, šport in organizacijske vede je veliko večje kot za naravoslovne, matematične in

tehnične vede. Razloge lahko iščemo v več skupinah dejavnikov tako na strani ponudbe kot povpraševanja po prostih vpisnih mestih (Strašek, 2010, str. 80–81):

- vpeljava novih bolonjskih študijskih programov, ki je bila hitrejša na fakultetah s področja družboslovja;
- sprememba družbeno ekonomskega sistema na začetku devetdesetih let je povzročila večje povpraševanje po kadrih z družboslovno izobrazbo;
- delno lahko večje povpraševanje po vpisnih mestih na družboslovju pripišemo razliki v spolni strukturi študentov, saj je kar 60 odstotkov vseh študentov ženskega spola. Ženske se pri poklicni izbiri v večji meri odločijo za poklice s področja družboslovja, humanistike in izobraževanja.

Vpis mladih na terciarno raven izobraževanja je vse večji, trg dela pa ni pripravljen na večanje števila diplomantov. Zaradi sprememb v strukturi ponudbe in povpraševanja na trgu dela je poleg brezposelnosti težavna tudi trajnost in varnost zaposlitve.

2.3.1 Ponudba diplomantov terciarnega izobraževanja

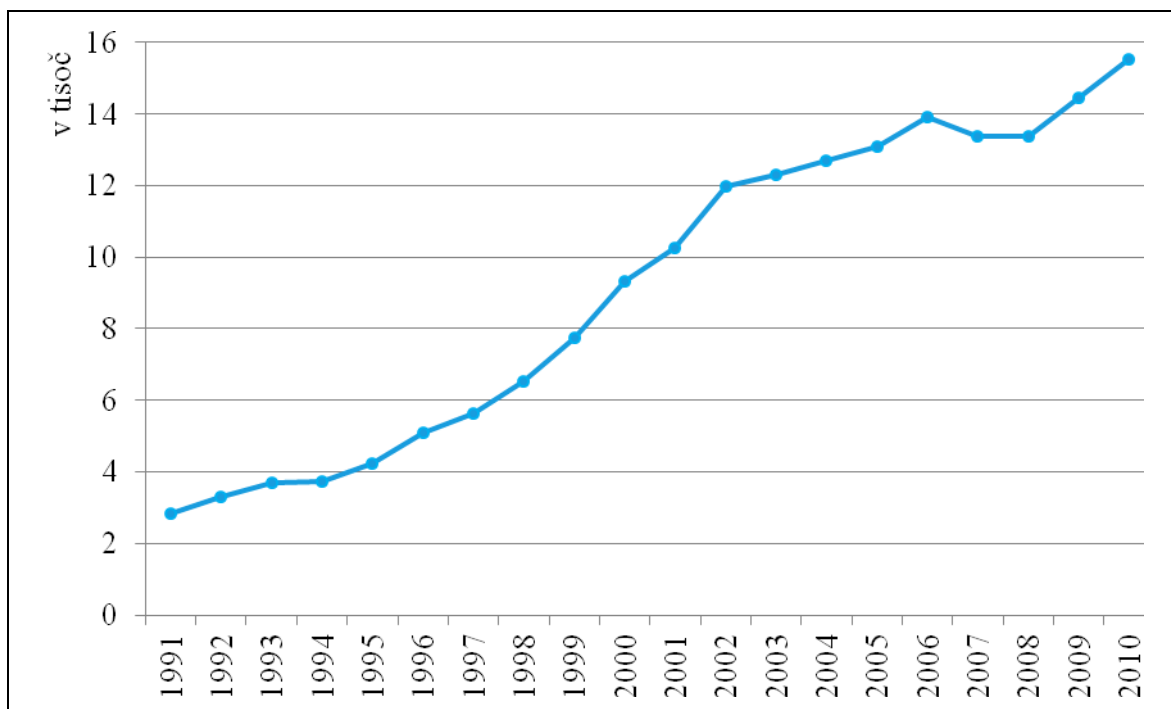
Ivančič (1999a, str. 108–109) ugotavlja, da so bila v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja velika razhajanja med zahtevano izobrazbo pri delovnih mestih in formalnimi kvalifikacijami zaposlenih. Več kot petina zaposlenih na delovnih mestih, za katera se je zahtevala visokošolska in univerzitetna izobrazba, ni imela takšne izobrazbe. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je prišlo do zmanjšanja izobrazbenih neskladij, stopnje neuskklajenosti so se po posameznih sektorjih razlikovala, zato je pomembna zakonska regulacija izobrazbenih in kvalifikacijskih zahtev pri dostopu do opravljanja visoko zahtevnih poklicev ali dejavnosti na področju družbenih storitev.

Na ponudbo diplomantov terciarnega izobraževanja ima velik vpliv predvsem izobraževalni sistem, njegove značilnosti ter elementi. Pri tem je mišljeno predvsem, kako sodobne so vsebine in načini učenja, kako dolgo mladi ostajajo v rednem izobraževanju, pri kateri starosti zaključujejo različne stopnje izobraževanja in vstopajo na trg dela, koliko so dejansko delovno usposobljeni in kvalificirani za opravljanje določenih poklicno oz. profesionalno specifičnih del, ali se mladi s potencialnimi delodajalci srečajo že med izobraževanjem, ali že med izobraževanjem opravljajo kakšna dela, ipd. Na drugi strani na povpraševanje po delu mladih vplivajo splošna gibanja v gospodarstvu in v zaposlovanju, spremembe v strukturi povpraševanja, spremembe v organizaciji dela in v delovnih razmerjih (prilagodljivost zaposlovanja), odnos delodajalcev do zaposlovanja posameznih kategorij delovne sile (npr. mladih, žensk) ipd. Pomembni so tudi načini reguliranja zaposlovanja in delovnih razmerij ter različni ukrepi spodbujanja zaposlovanja in pridobivanja delovnih izkušenj mladih (Strašek, 2010, str. 76).

Iz slike 6 je razvidno, da se je število diplomantov terciarnega izobraževanja v Sloveniji od leta 1991 konstantno povečevalo, razen v letih 2007 in 2008, ko je bil zabeležen rahel padec.

Najvišja rast je bila zabeležena v letu 2000, saj je v primerjavi z letom 1999 število diplomantov terciarnega izobraževanja naraslo za 20,1 odstotka. V letu 2009 je število diplomantov dodiplomskih in magistrskih študijskih programov prvič preseglo 14.000.

Slika 6: Gibanje števila diplomantov dodiplomskih (prvostopenjskih) in magistrskih (drugostopenjskih) študijskih programov v Sloveniji od 1991 do 2010

Vir: Diplomanti terciarnega izobraževanja, 2011; Diplomanti višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov, 2011.

2.3.2 Povpraševanje po diplomantih terciarnega izobraževanja

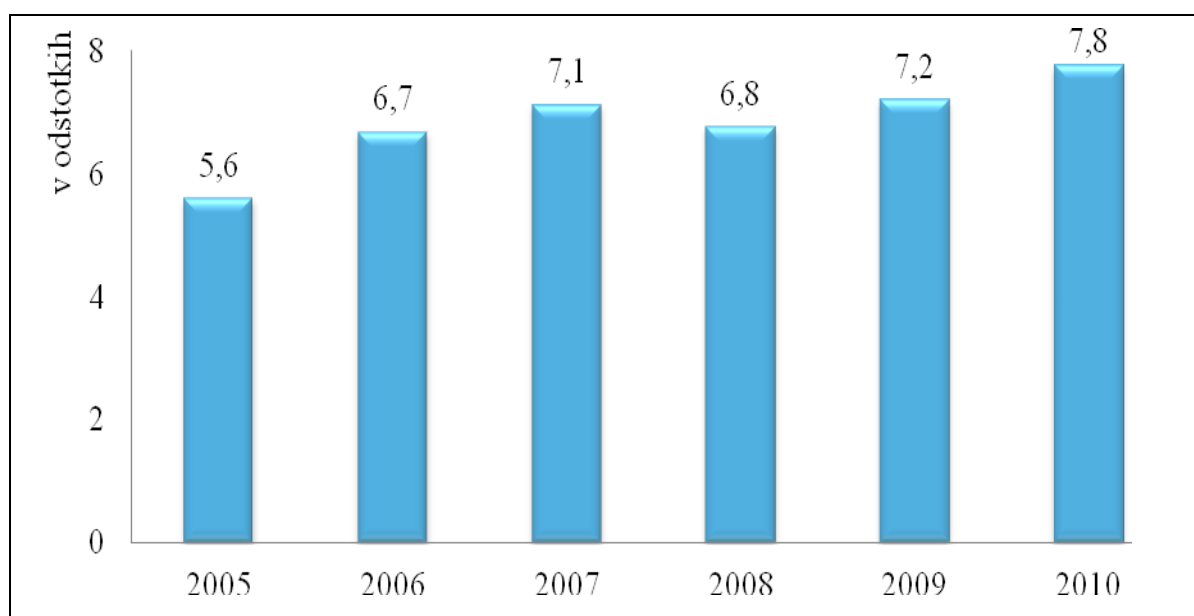
Izobrazba velja za enega ključnih dejavnikov, ki pozitivno vpliva na položaj posameznika na trgu dela. Verša in Spruk (2004, str. 22) ugotavljata, da višja izobrazba zagotavlja večjo verjetnost za zaposlitev na boljših delovnih mestih z višjim plačilom, ugodnejše delovne pogoje, možnost napredovanja. Kljub temu pa se število iskalcev zaposlitev s terciarno izobrazbo v zadnjih letih hitro povečuje in tako presega njihovo povpraševanje na trgu dela, čeprav se tudi to povečuje, a ne v enakem obsegu.

Vendar se je trend naraščanja povpraševanja delodajalcev po delavcih, ki je bil prisoten od leta 2004, v jesenskih mesecih leta 2008 in v letu 2009 ustavil in obrnil v negativno smer. Zaradi spremenjenih razmer v gospodarstvu in krčenja nekaterih dejavnosti je bilo na voljo manj prostih delovnih mest, hkrati pa so bili delodajalci pri zaposlovanju novih delavcev tudi bolj previdni, saj se je v primerjavi s prejšnjimi leti zaposlovanje za določen čas, ki je že dalj časa prevladujoča oblika zaposlovanja, še povečalo. Glede na zahtevano izobrazbo so delodajalci v letu 2009 prijavi 29,2 odstotka prostih delovnih mest za delavce s 1. in 2.

stopnjo izobrazbe, 33,7 odstotka za 3. in 4., 19,4 odstotka za 5., 3,2 odstotka za 6. ter 14,4 odstotka prostih delovnih mest za 7. in 8. stopnjo izobrazbe. Glede na leto poprej se je podobno kot v prejšnjih letih povečal delež prostih delovnih mest, ki so bila namenjena bolj izobraženim delavcem, zmanjšal pa se je delež prostih delovnih mest za delavce brez izobrazbe (Zavod RS za zaposlovanje, 2010a, str. 26–27).

Slika 7 prikazuje odstotek registriranih brezposelnih oseb s sedmo in osmo stopnjo izobrazbe med vsemi registriranimi brezposelnimi osebami v Sloveniji, in sicer od decembra 2005 do decembra 2010. Skozi leta je opazen trend rasti odstotka registriranih brezposelnih oseb s sedmo in osmo stopnjo izobrazbe. Edini padec je bil zabeležen v letu 2008. Ta trend lahko povežemo z rastjo števila diplomantov.

Slika 7: Odstotek registriranih brezposelnih oseb s sedmo in osmo stopnjo izobrazbe v Sloveniji od decembra 2005 do decembra 2010

Vir: Registrirana brezposelnost v Sloveniji, 2011.

2.3.3 Trajnost in varnost prvih zaposlitev diplomantov

Brezposelnost ni edini problem, s katerim se srečujejo mladi ob vstopu na trg dela. Zaradi sprememb v strukturi povpraševanja in zaradi povečanja prožnosti trga dela in zaposlitvenih razmerij se izrazito spreminja struktura zaposlitvenih priložnosti na trgu, predvsem glede trajanja in varnosti zaposlitve. To zadeva predvsem mlade, ki na trg šele vstopajo in nadpovprečno pogosto opravljajo prožne oblike zaposlitve (Trbanc, 2007, str. 39–40).

Ekonomska kriza in slabe razmere na trgu dela znotraj EU so najbolj prizadele že tradicionalno ranljive skupine, med katerimi so tudi stari do 25 let. Prav ti se morajo soočiti z

vedno bolj težavnim prehodom iz izobraževanja v svet dela in pri iskanju prve zaposlitve, katere stalnost je vse prej kot gotova (Employment in Europe, 2010, str. 57).

Zaradi sprememb v strukturi povpraševanja in povečevanja prožnosti trga dela ter zaposlitvenih razmerij se izrazito spreminja struktura zaposlitvenih priložnosti na trgu dela, predvsem glede trajnosti in varnosti zaposlitve. Mladi, ki na trg dela šele stopajo, imajo pogosto prožne oblike zaposlitve. Pri njih je dinamika prehoda v zaposlitev in iz nje bistveno večja kot pri starejši delovni sili, zato je brezposelnost med mladimi sicer pogostejša, vendar pa v povprečju manj dolgotrajna kot pri starejših (Bandelj et al, 2010, str. 57).

Zaposlovanje za določen čas je bilo prevladujoče že v preteklih letih, v letu 2009 pa se je delež zaposlitev za določen čas glede na vse zaposlitve še povečal, saj se je v omenjenem časovnem obdobju za določen čas zaposlilo 88.424 oseb, kar je 79,4 odstotka vseh zaposlitev, realiziranih v tem letu (Zavod RS za zaposlovanje, 2010a, str. 30). Vendar delavci, zaposleni za določen čas, navadno niso zadovoljni in motivirani za delo, predvsem pa težko razvijejo občutek pripadnosti, kar lahko vpliva na uspešnost organizacije.

Trajnost zaposlitve je faktor, po katerem se mladi zaposleni najbolj razlikujejo od ostalih zaposlenih. Med zaposlenimi za določen čas je daleč največ mladih. Zaposlovanje za določen čas je z vidika delodajalcev bolj varno, saj lahko po preteku obdobja pogodbo o delu obnovijo ali pa ne, odvisno pač od potreb in možnosti. Ta vzorec pa ni enakomerno porazdeljen med delovno populacijo, ampak je bolj ali manj vsiljen le mladim. Dejstvo je namreč, da mladi začasnih zaposlitev ne opravljajo tako pogosto zato, ker bi si to želeli, ampak zato, ker stalne zaposlitve ne dobijo. Najpomembnejše razlike med mladimi in ostalimi zaposlenimi se poleg trajnosti in stabilnosti zaposlitve kažejo tudi pri dohodku in tudi pri izobrazbeni ustreznosti delovnega mesta, kar povzroča nezadovoljstvo mladih z zaposlitvami (Trbanc, 1992, str. 137).

Ob trendu upada stalnih in varnih zaposlitev so zaposlitvene priložnosti na različnih segmentih trga različne, boljše zaposlitvene možnosti pa so običajno povezane s povpraševanjem po visoko usposobljeni delovni sili. Takšen primer so mladi strokovnjaki v računalništvu, ki imajo možnost hitre pridobitve dobre in trajne zaposlitve, saj je povpraševanje po takšni delovni sili veliko. Na drugi strani pa se slabše izobraženi mladi soočajo s slabšimi zaposlitvenimi priložnostmi in večinoma zaposlujejo za določen ali krajši delovni čas (Trbanc, 2005b, str. 173).

Študentsko delo je v Sloveniji izrazito liberalno uravnava (ne izvaja se s pogodbo o zaposlitvi, zato ga ne ureja zakonodaja o zaposlovanju in delovnih razmerjih ter se ne zagotavljajo pravice in zaščita, ki bi iz tega izhajale), zato je za delodajalce daleč najcenejša oblika vključevanja delavcev in ima do njih najmanj obveznosti. Razmeroma izobražena, prožna in poceni študentska delovna sila je v marsičem že (nelojalna) konkurenca drugim skupinam delavcev, predvsem slabše izobraženim mladim in tudi mladim diplomantom, ki iščejo redno zaposlitev (Trbanc, 2005a, str. 30).

Po ugotovitvah OECD se delež mladih zaposlenih in delež zaposlenih za določen čas v obdobju recesije povečuje. Poleg tega se morajo boriti za zmanjšano število prostih delovnih mest z bolj kvalificiranimi iskalci zaposlitev, ki imajo stabilnejšo zgodovino zaposlitev in so bili morda odpuščeni zaradi poglobljenih recesij, kot je tudi trenutno trajajoča recesija. Glede na to, da podjetja verjetno pri pridobivanju novih zaposlenih dajejo prednost bolj kvalificiranim delavcem, imajo odpuščeni delavci, ki so bili zaposleni za določen čas, večje tveganje za daljšo brezposelnost (Employment in Europe, 2010, str. 148).

V večini držav članic EU je delež mladih, zaposlenih za določen čas, zelo velik, še posebej med starimi do 25 let, saj ta znaša okoli 40 odstotkov. Pri tem je treba poudariti, da gre za povprečje EU 27, razpon med državami je velik. Delež zaposlitev za določen čas glede na delež vseh zaposlitev v starostni skupini od 15 do 24 let je po podatkih Eurostata za leti 2007 in 2009 na prvem mestu Slovenija, in sicer znaša ta kar 68,3 odstotka v letu 2007 in 66,6 odstotka v letu 2009. Slovenija je po deležu zaposlitev za določen čas, glede na delež vseh zaposlitev mladih do 25 let v obdobju od leta 2005 do leta 2008, ponovno med državami, ki imajo za več kot 20 odstotkov višji delež zaposlitev za določen čas od povprečja EU (Employment in Europe, 2010, str. 125, 128).

Rezultati evropske ankete o delovni sili kažejo, da so bile določene podskupine ljudi bolj prizadete s krčenjem zaposlovanja med trenutno recesijo. Velik padec deleža zaposlenih je glede na starost utrpela skupina od 15 do 24 let, in sicer za kar dobrih 11 odstotkov, medtem ko je blago rast v enakem obdobju zabeležila skupina starih od 55 do 64 let. Glede na izobrazbo pa lahko povzamemo, da je v enakem obdobju največji upad utrpela skupina z najnižjo izobrazbo, in sicer za 10,2 odstotka, v istem obdobju pa je delež tistih z najvišjo izobrazbo beležil rast za skoraj 6 odstotkov. Iz tega lahko sklepamo, da je izobrazba še kako pomembna pri zaposlitvi in zato je potreba po njej vedno večja (Employment in Europe, 2010, str. 53).

V Sloveniji se je v letu 2010 razširjenost delnih in začasnih zaposlitev ponovno povečala, še posebej med mladimi (zlasti ženskami v starostni skupini od 15 do 24 let). Povečanje zaposlovanja za določen čas je posledica toge delovne zakonodaje in negotovega okrevanja povpraševanja po delovni sili. V drugem četrletju 2010 je bilo v starostni skupini od 15 do 24 let začasno zaposlenih 80 odstotkov vseh zaposlenih žensk, kar je 5,8 odstotnih točk več kot v drugem četrletju 2009. Delež začasno zaposlenih moških v tej starostni skupini pa je v drugem četrletju 2010 znašal 57,7 odstotka, kar je 0,9 odstotne točke manj kot v drugem četrletju 2009. Delež delno zaposlenih v Sloveniji v letu 2010 še vedno zaostaja za povprečjem EU, vendar to ne velja za delne zaposlitve med mladimi. Mladi v starostni skupini od 15 do 24 let so precej bolj izpostavljeni delnim zaposlitvam kot v povprečju EU. Podobno kot pri začasnih zaposlitvah lahko to pripišemo predvsem študentskemu delu. Delež delnih zaposlitev med mladimi je v drugem četrletju 2010 znašal 42,2 odstotka, kar je za 4,7 odstotnih točk več kot v enakem obdobju 2009 (UMAR, 2011, str. 45, 150, 152).

2.4 Brezposelnost diplomantov

Razmah terciarnega izobraževanja hitro povečuje število diplomantov, z rastjo števila diplomantov pa rastejo tudi težave pri njihovem zaposlovanju. Primerjava podatkov stopnje brezposelnosti diplomantov in registrirane brezposelnosti kaže, da je terciarna izobrazba dobra investicija, ni pa vseeno, kaj mladi študirajo. Nižja je brezposelnost na področjih tehnike, proizvodne in predelovalne tehnologije, zdravstva, sociale, višja pa na področjih družbenih in poslovnih ved ter kmetijstva in veterine (Malačič, 2006, str. 83).

Brezposelnost je lahko posledica težav pri prehodu v zaposlitev, prenehanja zaposlitve za določen čas ali opravljanja občasnih del, kot je študentsko delo. Za delodajalce je to najcenejša oblika pridobivanja delovne sile in zato privlačnejša kot zaposlovanje diplomantov.

Analiza dolgotrajno brezposelnih oseb po vzrokih prijave na Zavod RS za zaposlovanje (eno leto ali več nazaj) kaže, da so med najpogostejšimi vzroki pomanjkanja delovnih mest stečaji in presežki, nezaposleni zaradi izteka pogodbe za določen čas ter iskalci prve zaposlitve, ki so še posebej ranljivi zaradi pomanjkanja izkušenj s trga dela (Zavod RS za zaposlovanje, 2010b, str. 30).

Brezposelnost (še posebno dolgotrajna) pri mladih ni problematična le zaradi umeščanja v sistem dela in njihovih prihodnjih kariernih možnosti (npr. vpliv brezposelnosti na oblikovanje odnosa do dela in delovne etike, možnost razvoja negativnega odnosa do dela pri mladih, ki še nikoli niso bili zaposleni), ampak tudi zaradi negativnih psiholoških in širših družbenih posledic (podaljševanje ekonomske in socialne odvisnosti mladih ljudi od družine in širše družbe, pozno osamosvajanje, pozno odločanje za lastno družino ipd.). Gledano z makroekonomskega vidika pa je brezposelnost mladih tudi slaba izraba delovnih zmožnosti, in to pri skupini, ki šele prihaja iz izobraževalnega sistema in je torej nosilka novega znanja ter bo še dolgo na trgu (Trbanc, 2005a, str. 14).

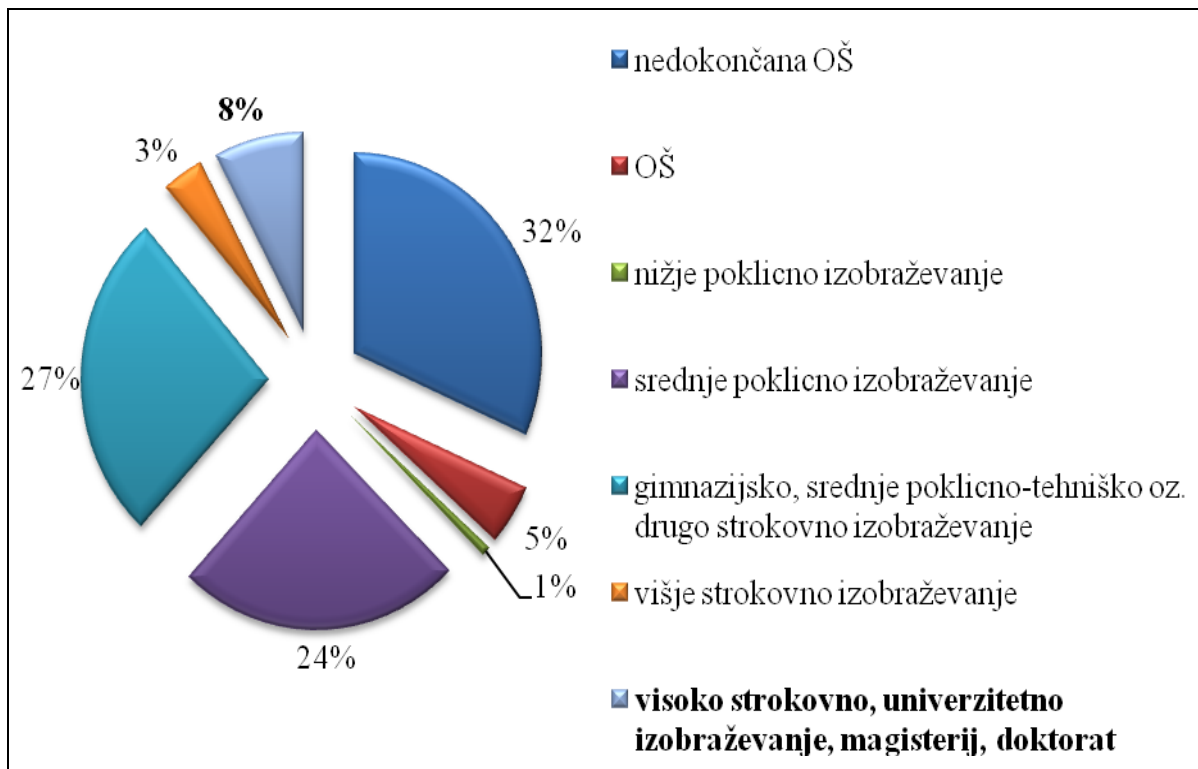
Strašek (2010, str. 61) ugotavlja, da se je v zadnjih letih pojavil problem zaposlovanja mladih z najvišjo stopnjo izobrazbe. Trg namreč ne ponuja dovolj delovnih mest za visoko izobražene, število mladih, ki uspešno zaključijo študij, pa se iz leta v leto povečuje.

Med brezposelnimi mladimi diplomanti je pri nas mogoče zaslediti dve skupini: brezposelni mladi diplomanti, ki so iskalci ponovne zaposlitve, in brezposelni mladi diplomanti, ki so iskalci prve zaposlitve. V prvo skupino sodijo iskalci, ki so stari v povprečju 27 let in se na zavod za zaposlovanje prijavijo zaradi prenehanja zaposlitve za določen čas (Strašek, 2010, str. 78).

Slika 8 prikazuje deleže registrirane brezposelnosti po stopnji izobrazbe v Sloveniji v decembru 2010. Opazimo, da so v ospredju z 32 odstotki tisti, ki nimajo dokončane osnovne šole, z okoli 25 odstotki jim sledijo tisti s srednjo poklicno izobrazbo, z gimnazijsko, srednjo

poklicno-tehniško oz. drugo strokovno izobrazbo, za osebe, ki imajo 7. in 8. stopnjo izobrazbe, pa so v istem obdobju zabeležili 8-odstotno brezposelnost, kar pomeni, da so le-ti v boljšem položaju kot tisti z nižjo izobrazbo.

Slika 8: Deleži registrirane brezposelnosti po stopnji izobrazbe v Sloveniji, december 2010

Vir: Registrirana brezposelnost v Sloveniji, 2011.

Za prikaz odvisnosti brezposelnosti oseb s 7. in 8. stopnjo izobrazbe od števila diplomantov terciarnega izobraževanja v letih od 2005 do 2010 sem izračunal korelacijski koeficient. Kot odvisno spremenljivko y sem izbral število brezposelnih oseb s 7. in 8. stopnjo izobrazbe, kot neodvisno spremenljivko x pa število diplomantov terciarnega izobraževanja.

Korelacijski koeficient ρ je 0,951, kar pomeni, da je v Sloveniji v obdobju od leta 2005 do 2010 odvisnost brezposelnosti oseb s 7. in 8. stopnjo izobrazbe od števila diplomantov terciarnega izobraževanja pozitivna in zelo visoka. Število brezposelnih oseb s 7. in 8. stopnjo izobrazbe se je tako v povprečju povečalo, če se je povečalo število diplomantov terciarnega izobraževanja.

Regresijski koeficient β je 1,63, kar pomeni, da se je število brezposelnih oseb s 7. in 8. stopnjo izobrazbe v letih od 2005 do 2010 povečalo v povprečju za 1,63 brezposelnega s 7. in 8. stopnjo izobrazbe, če se je število diplomantov terciarnega izobraževanja povečalo za 1.

Malačič in Sambt (2006, str. 36) ugotavljata, da se mladi in njihovi starši pri izbiri vrste študija premalo ukvarjajo z vprašanjem zaposlitvenih možnosti in brezposelnosti

diplomantov. Stopnje brezposelnosti diplomantov se namreč precej razlikujejo po študijskih področjih.

Glede na študijsko področje je bil največji odstotek brezposelnih diplomantov na področju družbenih, poslovnih, upravnih in pravnih ved (46,2 odstotka vseh brezposelnih s terciarno izobrazbo), sledilo je področje tehnike, proizvodnih tehnologij in gradbeništva s 15,1 odstotka, nato področje izobraževalnih ved in izobraževanja učiteljev z 12,2 odstotka. Najmanjši delež od skupnega števila brezposelnih s terciarno izobrazbo je bilo s končano izobrazbo s področja naravoslovja, matematike in računalništva (2,8 odstotka) (Marjetič & Dobnikar, 2010, str. 19–20).

V vseh državah OECD (razen v Grčiji in Mehiki) so stopnje brezposelnosti tistih z nižjo izobrazbo višje od tistih s terciarno izobrazbo, saj višja izobrazba izboljša možnost iskanja zaposlitve. Po napovedih OECD-ja glede trga dela naj bi stopnja brezposelnosti v večini držav članic do konca leta 2010 preseгла 10 odstotkov. V teh državah stopnja brezposelnosti z višanjem izobrazbe pada in znaša v povprečju manj kot 4 odstotke (Education at a glance, 2009, str. 118, 120, 123).

2.4.1 Vzroki za brezposelnost med mladimi

Počivavšek (2005, str. 33) navaja naslednje vzroke za brezposelnost mladih:

- neskladje med potrebami na trgu dela in izobrazbeno strukturo tistih, ki končujejo izobraževanje. Že nekaj let je opaziti izrazito povečan vpis na družboslovne fakultete, medtem ko ni zadostne tovrstne ponudbe delovnih mest in trg ne zmore sprejeti vseh s takšnimi profili. Po drugi strani je opaziti pomanjkanje predvsem naravoslovnih profilov. Kljub temu pa se vpisi za zdaj ne spreminjajo;
- pomanjkanje ustreznih delovnih izkušenj mladih, ki vstopajo na trg dela; oboroženi so s formalnim znanjem, ki so ga pridobili z izobraževanjem, manjkajo pa jim praktične izkušnje na konkretnem delovnem mestu. Kljub temu da imajo nekatere prednosti, predvsem kar se tiče ustvarjalnosti, zagretosti, ambicioznosti, dojemljivosti za nove tehnologije, pripravljenosti za pridobivanje novega znanja in znanja tujih jezikov, vedno zahtevnejši delodajalci od svojih zaposlenih pričakujejo tudi delovne izkušnje, da bi bilo potrebno kar najmanj časa za nemoteno vključitev v delovni proces. Takšnih izkušenj seveda ni mogoče pridobiti drugje kot na delovnem mestu, zato se mladi diplomanti tako znajdejo v začaranem krogu;
- pomanjkanje novih delovnih mest, na katera bi bilo mogoče zaposliti mlade. Tista, na katera bi bilo mogoče zaposliti mlade diplomante, so predvsem delovna mesta z visoko dodano vrednostjo, vendar jih v preteklih letih ni bilo ustvarjenih dovolj.

Med glavnimi vzroki povečanja brezposelnosti diplomantov je poleg pomanjkanja novih delovnih mest tudi smer študija, ki bistveno omejuje uspešnost hitrega zaposlovanja zaradi množičnosti študija in velike konkurence v boju za omejeno število delovnih mest na nekem

področju (Ignjatović, 2006, str. 67). Število delovnih mest je na nekaterih področjih zelo omejeno in velikokrat delovna mesta zahtevajo tako izobrazbo, ki ima vsako leto veliko novih diplomantov ter je tako konkurenca med kandidati velika.

Zaskrbljujoče je dejstvo, da je med dolgotrajno brezposelnimi osebami čedalje več visoko izobraženih oseb. To je predvsem posledica specifičnih potreb trga dela, ki kaže potrebo po več tehničnih in naravoslovnih poklicih kot pa po družboslovnih. Tako postaja vse bolj pomembna ne samo visoka izobrazba, ampak tudi smer študija (Zavod RS za zaposlovanje, 2010b, str. 29).

Med mladimi do 30 let je manj dolgotrajne brezposelnosti tudi zaradi dejstva, da so le-ti glede na zaposljivost še vedno v veliki meri neposredno zaposljivi, medtem ko z višanjem starosti delež neposredne zaposljivosti pada oziroma se povečuje delež tistih, ki imajo pri zaposlovanju določene omejitve. Na drugi strani pa je zaskrbljujoč podatek, da se je glede na leto 2009 povečalo tudi število mladih med dolgotrajno brezposelnimi osebami, čeprav je stanje precej boljše kot v letu 2005. V času recesije, ko so za delodajalce pomembna vsakršna pozitivna odstopanja od povprečja, se cenijo delovne izkušnje, ki jih večina mladih še nima. Delodajalce je treba prepričati v zaposlovanje delavcev brez izkušenj, saj se le-teh priučijo na konkretnem delovnem mestu (Zavod RS za zaposlovanje, 2010b, str. 29).

Eden izmed problemov oz. vzrokov za povečanje stopnje brezposelnosti diplomantov je vsekakor tudi trenutna svetovna gospodarska kriza. Trg dela je namreč v Sloveniji v letu 2008 dosegel rekordne številke od osamosvojitve naprej, v letu 2009 pa je sledilo poslabšanje razmer na trgu, saj so se zmanjšale potrebe po delu in posledično povečalo odpuščanje, kar so občutili tudi mladi (Ignjatović & Trbanc, 2009, str. 49). Delodajalci namreč praviloma ne odpuščajo tistih z rednimi zaposlitvami, ampak tiste z zaposlitvami za določen čas, ki pa so v veliki meri dodeljene prav mladim.

2.4.2 Absorpcijska sposobnost gospodarstva

Kraigher (2001, v Verša & Spruk, 2004, str. 24) ocenjuje, da ni dovolj samo načrtovati in spodbujati višjega izobraževanja mladine in odraslih, temveč je še vedno treba ustvarjati tudi klimo za hitrejše in obsežnejše zaposlovanje diplomantov po eni strani in za večjo strukturno usklajenost sekundarnega in terciarnega izobraževanja s predvidenimi potrebami na drugi strani.

V situaciji, ko gospodarstvo ne more hitro absorbirati visoko izobraženih mladih, ki se pojavljajo na trgu, se mnogi, da bi si zagotovili vstop v zaposlitev, odločajo za sprejemanje zaposlitev, ki so manj zahtevne, manj plačane in za katere so preizobraženi. Na hitrost prehoda mladih iz izobraževanja v zaposlitev močno vpliva delovanje trga dela (Trbanc, 2007, str. 53).

Slovensko gospodarstvo v trenutnih kriznih razmerah ne more absorbirati takšnega števila diplomantov, kot jih v zadnjih letih diplomira. Zaposlovanje diplomantov na delovnih mestih, ki zahtevajo nižjo stopnjo izobrazbe, pomeni zgrešeno investicijo tako diplomanta kot tudi države, ki investira v izobraževanje. Kljub temu je cilj politike povečati število prebivalcev s terciarno izobrazbo, vendar bi bilo nujno potrebno študijske programe in število vpisnih mest prilagoditi povpraševanju na trgu dela.

3 VPLIV AKTUALNIH REFORM NA ZAPOSLOVANJE DIPLOMANTOV

Država opredeljuje ukrepe za zmanjševanje brezposelnosti in spodbujanje zaposlovanja v okviru aktivne politike zaposlovanja, vendar se med ciljnimi skupinami pojavljajo predvsem mladi brez ustrezne izobrazbe. Problematika zaposlovanja diplomantov še vedno ni dovolj zastopana.

V okviru ukrepa »Absolvent – aktiviraj in zaposli se« delodajalcu, ki usposablja absolventa na delovnem mestu z mentorstvom ter ga, potem ko diplomira, zaposli za 6 mesecev, podeli državna subvencija. Z ukrepom želi država bodočim diplomantom omogočiti, da pridobijo praktična znanja in delovne izkušnje ter možnost lažjega in hitrejšega prehoda iz izobraževanja v zaposlitev. Delodajalci prejmejo subvencijo za njihovo zaposlitev za polni delovni čas, pri čemer mora delovno mesto ustrezati smeri in ravni posameznikovega izobraževanja. Ciljna skupina so študenti v absolventskem stažu, ki zaključujejo vsaj sedmo stopnjo izobrazbe (univerzitetna oz. 2. bolonjska stopnja) (Katalog ukrepov APZ 2010, 2011, str. 54). Vendar so ta sredstva omejena, letno lahko to možnost izkoristi približno 200 absolventov. Poleg tega pa tudi delodajalci ne kažejo velikega zanimanja za projekt, zato je njegovo nadaljnje izvajanje vprašljivo.

Eden izmed ukrepov države na področju zaposlovanja je spodbujanje delodajalcev za usposabljanje brezposelnih oseb na konkretnem delovnem mestu, vendar ukrep ni namenjen izključno diplomantom.

Država še vedno namenja premalo pozornosti in neposrednih ukrepov za povečanje zaposlovanja diplomantov. Poleg omejene finančne spodbude bi delodajalce lahko država motivirala z davčnimi olajšavami ali drugimi finančnimi ugodnostmi, ki bi jih bili deležni v primeru zaposlitve diplomanta brez delovnih izkušenj. Na ta način bi lahko zaposlovanje diplomantov v določenem obsegu konkuriralo študentskemu delu.

Prav tako se pojavlja tudi problem že omenjene preizobraženosti. Že sedaj je veliko diplomantov zaposlenih na neustreznih delovnih mestih, to je na delovnih mestih z nižjo zahtevano izobrazbo, kot jo dejansko imajo doseženo. Še večji prepad med doseženo izobrazbo in zaposlitvami bi povzročila sprememba zahtevane stopnje izobrazbe za zasedbo delovnega mesta z dosedanje univerzitetne (oz. sedaj 2. bolonjske stopnje) na prvostopenjsko.

Treba je olajšati pogoje za vstop diplomantov na trg dela s spodbujanjem povpraševanja po delu izobraženih delavcev, npr. z znižanjem obdavčitve nove zaposlitve predvsem prvih iskalcev zaposlitve. Zagotoviti se morajo ustrezni pogoji za odpiranje novih visoko kvalificiranih delovnih mest.

3.1 Reforma visokega šolstva

Spremembe izobraževalnega sistema v smeri ekspanzije terciarnega izobraževanja so na eni strani zadostile zahtevi po zvišanju izobrazbene ravni prebivalstva in na drugi strani zahtevi po večji dostopnosti študijskih programov za pridobitev izobrazbe. Povečala se je tako ponudba študijskih programov kot tudi izvajalcev.

3.1.1 Bolonjska prenova

Namen bolonjske deklaracije, podpisane leta 1999, je prenova sistema evropskega terciarnega izobraževanja v smislu oblikovanja skupnega visokošolskega prostora, povečanje njegove konkurenčnosti, povečanje mobilnosti študentov/profesorjev, poenotenja sistema ocenjevanja (kreditno vrednotenje po ECTS), večanje učinkovitosti, ipd (The Bologna Declaration, 2011).

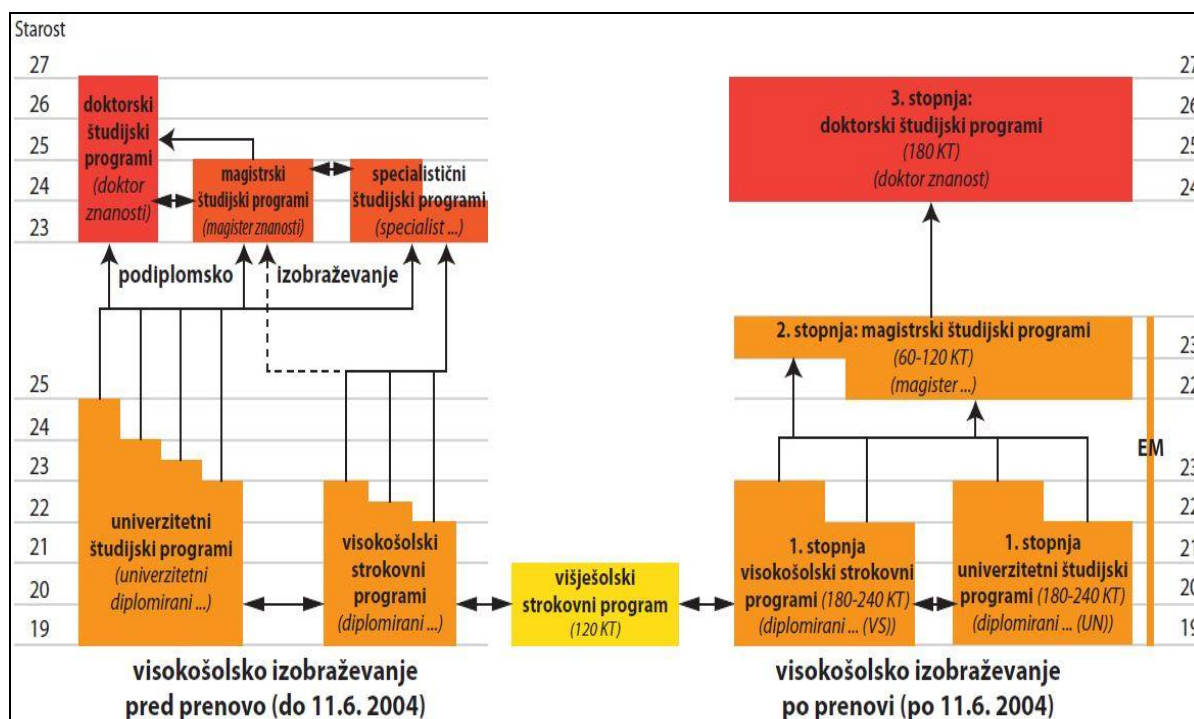
Študijski programi, oblikovani v skladu z bolonjsko prenovo, zajemajo:

- 1. stopnjo (visokošolski strokovni in univerzitetni študijski programi),
- 2. stopnjo (magistrski in enoviti magistrski študijski programi),
- 3. stopnjo (doktorski študijski programi).

Bolonjska prenova naj bi med drugim zadostila zahtevam po skrajšanju časa izobraževanja in s tem z možnostjo čimprejše vključitve mladih v zaposlitev. Študijski programi, oblikovani skladno s smernicami bolonjske reforme, predvidevajo, da se zaključna naloga (diplomska/magistrska) pripravi že v času študija. Posledično naj študenti ne bi imeli več pravice do absolventskega staža, zato je bilo pričakovati, da se bo čas študija skrajšal.

Slika 9 kaže primerjavo trajanja izobraževanja pred in po uvedbi bolonjske preнове. Zgodilo se je ravno nasprotno od pričakovanega. Absolventski staž je sedaj mogoče koristiti ob zaključku 1. in 2. stopnje (tudi magistrske, česar prej ni bilo mogoče). Prva bolonjska stopnja ni enakovredna prejšnji univerzitetni stopnji, zato se študenti večinoma odločajo za nadaljevanje študija na drugi, magistrski stopnji, kar študij podaljšuje še vsaj za eno leto.

Slika 9: Primerjava trajanja terciarnega izobraževanja pred in po uvedbi bolonjske prenov

Vir: Šolski sistem v Republiki Sloveniji, 2011.

Posledično je prišlo do razvrstnotenja magistrskega študija, ki je dostopen praktično vsakemu; 2. stopnja oz. magistrski študij je načeloma financiran iz javnih sredstev (7. člen ZViS), razen za študente, ki imajo že doseženo raven 2. stopnje študija, to so diplomanti starih univerzitetnih študijskih programov. Na 2. stopnji lahko nadaljujejo študij tako diplomanti univerzitetnih študijskih programov 1. stopnje kot tudi visokošolskih strokovnih študijskih programov 1. stopnje, poleg tega pa povprečna ocena na dodiplomski oz. 1. stopnji ni več vpisni pogoj, na magistrski študij se sedaj lahko vpisujejo tudi tisti študenti, ki na dodiplomskem študiju niso dosegali povprečne ocene najmanj 8.

Pojavlja se tudi ekspanzija doktorskega študija, saj se na 3. stopnjo lahko neposredno vpisujejo diplomanti starih univerzitetnih študijskih programov, povprečna ocena prav tako ni več vpisni pogoj. Tudi sam način financiranja ne spodbuja dokončanja študija v predvidenem času. Študenti se raje kot s trgom dela spopadajo z možnostmi ohranjanja študentskega statusa, po zaključku dodiplomskega študija pa jih vse več nadaljuje študij na 2. ali 3. stopnji.

3.1.2 Financiranje visokega šolstva

Z Uredbo o javnem financiranju visokošolskih in drugih zavodov, članic univerz, od leta 2004 do leta 2008 (Ur. l. RS, št. 134/2003) je bila uvedena vrsta paketnega oz. »lump-sum« financiranja izobraževalnih dejavnosti. Pri tem načinu financiranja se upošteva študijsko področje v ISCED klasifikaciji (področje študija oz. faktor študijske skupine), število vpisanih študentov v študijskem letu in število diplomantov v preteklem koledarskem letu.

Del sredstev so visokošolski zavodi dobili na podlagi prejetih sredstev v preteklih letih, del sredstev pa na podlagi števila vpisanih študentov na posameznem študiju in števila diplomantov. Slednji del je pripomogel k ekspanziji terciarnega izobraževanja, saj je formula za izračun sredstev zajemala število vpisanih študentov in število diplomantov. Posledica množičnosti vpisa so tudi fiktivni vpisi študentov, ki povzročajo velik osip na večini študijskih programov. Ker se fiktivni študenti dejansko ne izobražujejo, temveč le izkoriščajo ugodnosti statusa študenta, je to zgrešena investicija države.

Nova Uredba o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov (Ur. l. RS, št. 7/2011) je pomemben korak k prekinitvi dosedanjega financiranja po številu študentov. Poudarek je na kakovosti. Uredba uvaja dva stebra: temeljni in razvojni. Temeljni je razdeljen na variabilni in fiksni, razvojni pa zajema naloge, ki spodbujajo raznovrstnost, internacionalizacijo, kakovost in socialno razsežnost visokošolskih zavodov in slovenskega visokošolskega prostora.

Visokošolskim zavodom se tako ni treba več »boriti« za glavarine, poudarek je na kvaliteti in ne več na kvantiteti. Kljub temu pa ima Vlada RS še vedno zadnjo besedo pri odobritvi števila vpisnih mest in razpisa za vpis v študijske programe v posameznem študijskem letu, zato ni pričakovati, da bi se število vpisnih mest in študijskih programov občutno znižalo.

ReNPVŠ še vedno predvideva javno financiranje 1. in 2. stopnje študija, vendar ob določenih pogojih. Na 1. stopnji bo država financirala študij, če posameznik še ne bo imel dosežene te ravni izobrazbe in če mu država še ni financirala študija na tej ravni. Na 2. stopnji pa predvideva dodaten pogoj, in sicer, če posameznik ne bo končal študija (v času od zadnjih vpisanih kreditnih točk po ECTS plus pet let), bo moral vrniti šolnino. Tako bo država za 1. in 2. stopnjo študija krila stroške posamezniku za 360 kreditnih točk po ECTS, to pomeni v obsegu trajanja 6 let.

3.1.3 Elektronsko visoko šolstvo (eVŠ)

Trenutna ureditev terciarnega izobraževanja dopušča, da študent v času študija enkrat ponavlja letnik brez izgube statusnih pravic študenta. V tem trenutku v Sloveniji ne obstaja natančna evidenca o vpisih v terciarno izobraževanje, tako da ni mogoče ugotoviti, ali je posamezen študent že izkoristil pravico do ponavljanja oz. zamenjave študija.

Mnogi mladi, ki se vpisujejo na univerzo oz. druge visokošolske zavode, nimajo resnega namena študirati. Z ohranjanjem študentskega statusa izkoriščajo ugodnosti, ki jih ta prinaša (brezplačen študij, subvencionirana študentska prehrana, možnost dela preko študentskega servisa, štipendije in podobne olajšave) oz. se izogibajo statusu brezposelnih.

Fiktivni vpis ostaja velik problem, saj se veliko študentov vpisuje izključno zaradi vseh ugodnosti, ki jih prinaša študentski status. Ta problem bi se dalo rešiti z delnim kritjem

stroškov študija v primeru, da študent ne opravi niti ene izmed predpisanih obveznosti v vpisanem letniku. S tem bi se verjetno delež fiktivnih vpisov znatno zmanjšal.

Eden izmed ukrepov v ReNPVŠ je vzpostavitev evidenčnega in analitskega informacijskega sistema za visoko šolstvo v Republiki Sloveniji, to je informacijski sistem eVŠ. Med pomembnejšimi mejniki pri uvajanju eVŠ je oktober 2011, ko naj bi se vzpostavila evidenca študentov z vnosom podatkov za študijsko leto 2011/2012.

Ključne pridobitve države z uveljavitvijo eVŠ bodo naslednje (Evidenčni in analitski informacijski sistem za visoko šolstvo v RS, 2011):

- analitično orodje za sprotno spremljanje delovanja visokega šolstva ter uresničevanje in razvoj visokošolskih politik,
- centralni vir podatkov o statusu študenta in drugih podatkov, s katerimi bi preverili pravice do študija, ki ga financira država,
- Statistični urad Republike Slovenije bo na ta način pri vodenju državne statistike pridobival podatke za svoje potrebe iz eVŠ in ne več od posameznih visokošolskih zavodov.

Ocenjujem, da bo uvedba enotne evidence vpisov, ki bo na nek način kontrolno orodje pri preverjanju izkoriščenih pravic do vpisa na visokošolski študij, ki ga financira država, povzročila:

- zmanjšanje števila fiktivnih vpisov,
- skrajšanje trajanja študija (zaradi omejenega števila možnosti ponavljanja letnikov),
- porast števila brezposelnih diplomantov (mnogi so se tudi po zaključku študija ponovno vpisovali na druge visokošolske zavode v RS).

3.2 Študentsko delo in Zakon o malem delu

Delo preko študentskega servisa predstavlja najbolj prožno obliko zaposlitve za določen čas. Za delodajalce je takšna oblika pridobivanja delovne sile najcenejša, ker je obdavčitev nižja od katerekoli druge oblike zaposlitve, in najmanj obvezujoča do delovne sile, ker se ne izvaja s pogodbami o zaposlitvi in zato ne temelji na zakonodaji o delovnih razmerjih. Relativno izobražena, prožna in poceni študentska delovna sila je zato zelo konkurenčna drugim skupinam delovne sile, predvsem lahko vpliva na večjo brezposelnost med mladimi po končanem izobraževanju. Poleg tega takšna oblika dela večinoma ne predstavlja delovnih izkušenj, ki bi študentom po koncu študija olajšale prehod v primerno zaposlitev. V strahu pred brezposelnostjo po končanem izobraževanju pa študenti pogosto namenoma ostajajo dlje v izobraževalnem sistemu, kar jim omogoča opravljanje študentskega dela (Trbanc, 2007, str. 54–55).

Primarna naloga študentov naj bi bil študij, razmah študentskega dela pa povzroča podaljševanje trajanja študija. Ignjatović in Trbanc (2009, str. 45, 47) ugotavljata, da povprečno trajanje študentskega dela občutno presega določila začasnega in občasnega dela; študenti namreč v povprečju delajo 9 do 10 mesecev. Študentsko delo se je tako preobrazilo iz oblike socialnega korektiva in pomoči študentom v obliko prožnega zaposlovanja in je hkrati anomalija, ki obremenjuje trg dela. To velja kljub dejstvu, da je študentsko delo kratkoročno ugodno tako za državo (nižji stroški financiranja študija, prihodek od koncesij študentskih servisov) kot za delodajalce (nižji stroški dela) in študente (financiranje študija, finančna samostojnost in izboljšanje življenjskega standarda). Študentsko delo, ki na določenih segmentih konkurira prav diplomantom, je deloma prispevalo k povečanju brezposelnosti med slednjimi.

Preko študentskega dela se mladim ponuja priložnost pridobitve delovnih izkušenj in tudi delno kritje stroškov šolanja. Veliko je takih, ki študentski status od 25. do 29. leta izkoristijo ravno zaradi podaljševanja možnosti dela preko študentskega servisa, s tem pa konkurirajo predvsem nekvalificiranim delavcem in mladim diplomantom. Njihovo povprečno plačilo za podjetje predstavlja le okoli 55 odstotkov stroška povprečno plačanega delavca. Vendar pa študentje v povprečju z vidika stroškov dela niso konkurenčni zaposlenim, ki prejemajo minimalno plačo. Pri tem je treba opozoriti, da stroški z vidika delodajalca niso edini dejavnik odločitve o zaposlitvi študenta ali druge osebe. Delavcem z minimalnimi plačami namreč lahko študentje konkurirajo z večjo prožnostjo, predvsem v primerih, ko delodajalec potrebuje delo za zelo kratek čas. Nekonkurenčno pa je študentsko delo na delovnih mestih, kjer se pričakuje dolgoročno pripadnost zaposlenega in stalnost, pa tudi v primerjavi z nekaterimi drugimi oblikami dela (npr. zaposlitev za določen čas, dela preko avtorskih pogodb, plačila samostojnim podjetnikom). Glede pridobivanja delovnih izkušenj podatki kažejo, da fizična in druga nezahtevna dela skupaj predstavljajo dobrih 71 odstotkov vseh del, ki jih študentje opravijo preko študentskega servisa. Iz tega sledi, da v večini primerov opravljajo dela, ki niso v povezavi s študijem oz. ne zahtevajo posebnih znanj, pridobljenih na fakulteti. Zahtevnejša dela, ki so dejansko povezana z ravno študija in lahko pozitivno vplivajo na njihovo kasnejšo zaposlitev, pa predstavljajo slabih 30 odstotkov (Kosi, Nastav & Šušteršič, 2010, str. 65–66, 73–74).

Kot navaja Ignjatović (2006, str. 68), predstavlja študentsko delo, ob številnih zlorabah, nelojalno konkurenco mladim univerzitetnim diplomantom, iskalcem prve zaposlitve, saj delodajalci namesto občasnih in začasnih zaposlitev, predvsem zaradi cenejših stroškov dela in manj obveznosti, študente zaposlujejo za daljše obdobje.

Vendar študentsko delo ni pomembno samo s finančnega vidika študentov, temveč povečuje tudi možnosti za kasnejšo zaposlitev v podjetju, kjer študent opravlja študentsko delo, kar je največja prednost študentskega dela. Delodajalec ima priložnost spoznati osebnostne in delovne lastnosti študenta. Zato lahko študentska dela, povezana z ravno in vsebino študija, ocenim kot pozitivna in koristna pri prehodu diplomantov iz izobraževanja v zaposlitev.

Namen predlaganega Zakona o malem delu je bil jasno razmejiti redna delovna razmerja in občasna oz. priložnostna dela. Nujno potrebne so omejitve, da ne bi prihajalo do izkoriščanja malega dela v škodo delovnih razmerij. Predlagatelji zakona so na podlagi obsega študentskega dela, preračunanega v število zaposlitev za polni delovni čas, ocenjevali, da bi se število delovnih mest povečalo. Vendar gre v večini primerov za zelo različna dela pri različnih delodajalcih. Kljub temu bi se z omejitvijo opravljanja ur študentskega dela lahko oblikovala nova delovna mesta, predvsem za iskalce prvih zaposlitev in diplomante.

Predlagani zakon ne bi odpravil glavnih pomanjkljivosti študentskega dela, to je fiktivnega vpisa in zlorabe napotnic. Vendar bi morala biti prioriteta naloga omejiti oz. odpraviti pomanjkljivosti študentskega dela. Menim, da je študentsko delo treba čim prej omejiti, če ne v celoti odpraviti. Prvotno je študentsko delo pomenilo začasno delo in je večina študentov opravljala priložnostna dela med počitnicami, ko tudi ni bilo obveznosti na fakultetah ali srednjih šolah. Sčasoma pa je ta oblika zaposlitve začela prevladovati med delodajalci zaradi nižjih stroškov, davkov in brez časovne omejitve glede zaposlitve. Tako lahko delodajalec odpušča kadarkoli brez odpravnin, odpovednih rokov ipd. Med drugim se je tudi zelo razširila zloraba študentski napotnic, saj so nekateri študenti izdajali napotnice za podjetja in v zameno dobili del nakazanega zneska, delo pa je opravila oseba brez statusa. Dejansko lahko govorimo o delu na črno, saj je nekdo opravljal delo preko tuje napotnice. Pri tem je zadovoljen tisti, ki lahko dela, saj nima statusa, in tisti, ki študira in mu zaradi študijskih obveznosti zmanjka časa za delo in na ta način zasluži nekaj za kritje svojih stroškov. Sankcije v obliki denarne kazni za taka dejanja sicer obstajajo, vendar je premalo inšpekcij, ki bi ustrezno ukrepale. Prav tako lahko izkoriščajo študentske napotnice delodajalci, ki nakazujejo izplačila za fiktivno opravljeno delo. S tem si prikažejo stroške in pridobijo neobdavčeno gotovino, kar je prav tako nezakonito.

Kot slabost dela preko študentskega servisa pa ocenjujem tudi neupoštevanje delovne dobe, ki se za tako opravljeno delo po trenutni zakonodaji ne upošteva. Kot sem že omenil, so delovne izkušnje pri delodajalcih zelo pomembne, te pa se po navadi izkazujejo z delovno dobo. Večina delodajalcev študentsko delo razume kot opravljanje nezahtevnih nalog, nepovezanih s smerjo študijev. Seveda pa obstajajo izjeme in nekateri preko študentskega dela pridobijo ustrezne izkušnje. Problem dela preko napotnice je kasneje povezan tudi z upokojevanjem. Glede na trenutni sistem so tako lahko mnogi ob nekaj let delovne dobe, kar negativno vpliva tudi na izračun pokojnine. Zavrnen predlog Zakona o malem delu je predvideval spremembe na tem področju, ki bi bile dobrodošle.

Strokovnjaki ocenjujejo, da je z zavrnitvijo zakona o malem delu na referendumu bilo izbrano »manjše zlo«. Strinjajo se, da trg dela potrebuje spremembe, vendar zakon ne bi rešil ključnih problemov trga dela, to je pomanjkanja povpraševanja po delu. Uvedel bi le še eno obliko negotove zaposlitve (Dernovšek & Hreščak, 2011).

Problem za enkrat ostaja nerešen, sama ideja predlaganega Zakona o malem delu sicer ni bila napačna, treba pa bi se bilo osredotočiti predvsem na odpravo kritičnih pomanjkljivosti, vezanih na opravljanje študentskega dela. Posamezne elemente bi bilo mogoče vgraditi v obstoječe zakone in na ta način odpraviti trenutne anomalije na trgu dela, predvsem z vidika mladih, ki šele vstopajo nanj.

Problematiko študentskega dela bi delno lahko rešili z enotno evidenco vpisa in z večjim inšpekcijskim nadzorom. Hkrati je treba omejiti obseg študentskega dela, predvsem v tistem delu, kjer študentsko delo dosega oz. presega 40 ur tedensko pri istem delodajalcu za isto vrsto opravljenega dela (npr. gostinstvo, trgovine, administrativna dela ipd.). Tako bi se odprla možnost zaposlitve brezposelnih oseb, med katerimi je vse več diplomantov.

3.3 Pokojninska reforma

Procesi staranja prebivalstva ter njegovega aktivnega in zaposlenega dela so postali v družbi že dokaj poznani, zato se je razširilo tudi znanje o tem, kakšne ekonomske in širše družbene posledice bodo imeli ti procesi. To pa vodi do iskanja rešitev, ki bi omilile ekonomske posledice staranja, če jih že ne morejo odpraviti. Ugotovitve ekonomike dela kažejo, da mladi, ki prihajajo iz šol, in starejši, ki so pred upokojitvijo, na trgu dela niso substituti. Na delovna mesta, ki jih izprazniijo upokojnenci, se praviloma zaposlujejo delavci, ki so že dalj časa v organizacijah. Zato brezposelnosti mladih ni mogoče reševati s spodbujanjem zgodnjega upokojevanja starejših delavcev (Malačič, 2006, str. 84).

Med dolgotrajno brezposelnimi osebami so v posebej nezavidljivem položaju starejše osebe, saj veljajo za manj prožne, manj ambiciozne in manj motivirane za delo, pripravljenost za nova znanja je manjša, velikokrat nimajo ustrezne izobrazbe, sposobnosti, veščin ipd. V zadnjem desetletju se staranje dolgotrajno brezposelnih rešuje razmeroma aktivno, z vključevanjem starejših v razne programe, namenjene prav tej starostni skupini (Zavod RS za zaposlovanje, 2010b, str. 12).

Spremembe v okviru pokojninske reforme so namenjene predvsem zviševanju dejanske upokojitvene starosti. Ocenjujem, da je bil zakon na referendumu zavržen predvsem zaradi podaljševanja delovne dobe oz. starosti upokojitve, saj naj bi se po novem lahko upokojili šele pri 65 letih. Način življenja se je v zadnjih desetletjih močno spremenil, predvsem s pojavom industrijske revolucije, tehnoloških napredkov in uvedbo kapitalizma. Mlajše generacije so s tega vidika v prednosti pred starejšimi, saj uporabljajo nove tehnologije od malih nog, medtem ko so se morali starejši spopasti z učenjem novih načinov komuniciranja, ki je v današnjih časih nepogrešljiv element pri poslovanju s strankami. Podaljševanje delovne dobe le s težavo lahko privede do tega, da ga bodo ljudje sprejeli, saj se z leti fizične in psihične sposobnosti bistveno spremenijo.

Čeprav veliko volivcev, predvsem mladih, ni bilo seznanjenih z večino predlogov pokojninske reforme, predlagatelji poudarjajo, da je le-ta pomembna tudi za zaposlovanje

mladih diplomantov. Sprva je predvidevala, da bi bili delodajalci, ki bi zaposlili mlade v starosti do 30 let, prvo leto oproščeni dajatev, naslednje leto pa bi plačali polovične. V kasnejšem usklajevanju je bil 157. člen predloga Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju spremenjen tako, da je še vedno predvideval delne oprostitve plačila prispevkov delodajalcem, ki prvič zaposlijo mlade do 26 let starosti za nedoločen čas in pri istem delodajalcu ostanejo neprekinjeno najmanj dve leti.

Ne glede na to, da je bil zakon na referendumu zavržen, ocenjujem, da je bila navedena določba pomemben korak v smeri spodbujanja zaposlovanja diplomantov, predvsem v prvotno predlagani obliki.

SKLEP

Izobrazba vedno bolj pridobiva na pomenu, predvsem se povečuje vpliv terciarne izobrazbe, katere ekspanzija prinaša tudi problem previsoke izobraženosti. Posledica ekspanzije terciarnega izobraževanja pripelje do vse večje konkurence med mladimi s terciarno izobrazbo, kar pa tudi pomeni naraščanje deleža iskalcev zaposlitve s terciarno izobrazbo in večji pritisk diplomantov na trg dela. Vse več diplomantov se mora soočiti s sprejetjem dela, ki zahteva nižjo stopnjo izobrazbo od dosežene, saj trg dela ne ponuja toliko novih delovnih mest, kot je priliv diplomantov. Z ohranjanjem mladih v izobraževalnem procesu država preprečuje naraščanje brezposelnosti med mladimi. Po drugi strani imajo mladi željo po znanju in izobraževanju, hkrati pa pričakujejo, da jim bo le-to prineslo koristi in boljši položaj na trgu dela. Čeprav je cilj politike povečati število prebivalcev s terciarno izobrazbo, je nujno potrebno študijske programe in število vpisnih mest prilagoditi povpraševanju na trgu dela. Težja zaposljivost diplomantov s terciarno izobrazbo pomeni namreč pritisk na socialne izdatke, investicija države in posameznika v izobraževanje tako ne prinaša več koristi.

Slovensko gospodarstvo v trenutnih kriznih razmerah ne more absorbirati takšnega števila diplomantov, kot jih v zadnjih letih diplomira. V prvi vrsti se morajo zagotoviti ustrezni pogoji za odpiranje novih visoko kvalificiranih delovnih mest. Pomembna pa je tudi izbira smeri študija.

Delna rešitev dolgotrajnega študija je v vzpostavitvi enotnega sistema evidenc, kot to predvideva projekt eVŠ. Z njegovo vzpostavitvijo bi odpravili fiktivni vpis, ki ga izkorišča veliko število študentov, ki nimajo resnega namena študirati, temveč le izkoriščajo ugodnosti študentskega statusa. Prav tako bi k resnejšemu študiju doprineslo zmanjšanje števila pristopov k posameznemu izpitu, ukinitve absolventskega staža, saj je študij skladno z bolonjskimi smernicami organiziran tako, da študent v času trajanja študija pripravi diplomsko delo, ter delnim kritjem stroškov študija v primeru, da študent ne opravi niti ene izmed predpisanih obveznosti v vpisanem letniku.

Ocenjujem, da bo uvedba enotne evidence vpisa, ki bo na nek način kontrolno orodje pri preverjanju izkoriščenih pravic do vpisa na visokošolski študij, ki ga financira država,

povzročila zmanjšanje števila fiktivnih vpisov, skrajšanje trajanja študija in povečanje števila brezposelnih diplomantov. Pri prehodu iz izobraževanja v zaposlitev imajo eno izmed ključnih vlog delovne izkušnje igrajo, saj jih delodajalci velikokrat navajajo kot enega glavnih pogojev za pridobitev zaposlitve. Problem pomanjkanja delovnih izkušenj bi lahko odpravili z ustrežno ureditvijo obsega in izvajanja praktičnega usposabljanja v okviru študija. Delodajalce je treba motivirati k resnejšemu pristopu izvajanja študijske prakse.

Problematika zaposlovanja diplomantov še vedno ni dovolj zastopana. Država bi lahko spodbujala delodajalce k zaposlovanju diplomantov, ki šele vstopajo na trg dela, z davčnimi olajšavami ali drugimi finančnimi ugodnostmi, ki bi jih bili deležni v primeru zaposlitve diplomanta brez delovnih izkušenj. Na ta način bi zaposlovanje diplomantov lahko v določenem obsegu konkuriralo študentskemu delu, ki je za delodajalce najcenejša oblika pridobivanja delovne sile in zato privlačnejša od zaposlovanja diplomantov. Hkrati je treba omejiti obseg študentskega dela, predvsem v tistem delu, kjer študentsko delo dosega oz. presega 40 ur tedensko pri istem delodajalcu za isto vrsto opravljenega dela.

Študentsko delo ocenjujem pozitivno in koristno v primeru, da je povezano z ravno in vsebino študija, saj imajo tako delodajalci priložnost spoznati osebnostne in delovne lastnosti študenta, študentje pa imajo kasneje možnost zaposlitve. V okviru pokojninske reforme so bile izpostavljene predvsem spremembe, ki so se nanašale na zviševanje upokojitvene starosti. S podaljševanjem delovne dobe ostajajo delovna mesta dalj časa zasedena, kar posledično povzroča manj možnosti za diplomante, ki iščejo prvo zaposlitev. Vendar se je predlog sprememb nanašal tudi na zaposlovanje mladih diplomantov, in sicer je predvideval davčne olajšave pri zaposlitvi mladih za nedoločen čas neprekinjeno pri istem delodajalcu najmanj dve leti, kar ocenjujem kot pozitiven ukrep.

LITERATURA IN VIRI

1. Allen, J., & van der Velden, R. (ur.). (2009). Report on the Large-Scale Graduate Survey: Competencies and Early Labour Market Careers of Higher Education Graduates. Najdeno na 1. julija 2011 na spletnem naslovu http://www.decowe.org/static/uploaded/htmlarea/finalreportshegesco/Competencies_and_Early_Labour_Market_Careers_of_HE_Graduates.pdf
2. Bandelj, N., Franca, V., & Trunk Širca, N. (2010). Trend zaposlovanja diplomantov: Ustvariti je treba klimo za hitrejšo in intenzivnejšo zaposlovanje diplomantov. HRM: strokovna revija za ravnanje z ljudmi pri delu, 8(37), str. 53–61.
3. Barone, C., & Ortiz, L. (2011). Overeducation among European University Graduates: a comparative analysis of its incidence and the importance of higher education differentiation. Springer Science. Najdeno 1. julija 2011 na spletnem naslovu <http://www.springerlink.com/content/k57w387uj410441q/fulltext.pdf>
4. Bevc, M. (1997). *Financiranje, razvoj in učinkovitost visokega izobraževanja* (doktorska disertacija). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
5. Diplomanti terciarnega izobraževanja, Slovenija, letno. Najdeno 10. maja 2011 na spletnem naslovu http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0955401S&ti=&path=../Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/08_terciarno_izobraz/02_09554_diplomanti_splosno/&lang=2
6. Diplomanti višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov, Slovenija, 2010 – končni podatki. Najdeno 31. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3934
7. Dernovšek, I., & Hreščak, A. (2011, 11. april). Pravniki in ekonomisti: izbrali smo manjše zlo. *Dnevnik*. Najdeno 11. aprila 2011 na spletnem naslovu <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042437297>
8. Education at a glance 2009. OECD (2009). Najdeno 30. marca 2011 na spletnem naslovu <http://www.oecd.org/dataoecd/41/25/43636332.pdf>
9. Education at a glance 2010. OECD (2010). Najdeno 30. marca 2011 na spletnem naslovu <http://www.oecd.org/dataoecd/45/39/45926093.pdf>
10. Employment in Europe 2010. European Commission (2010). Najdeno 14. marca 2011 na spletnem naslovu <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=593>
11. Emuni univerza. Najdeno 26. junija 2011 na spletnem naslovu <http://www.emuni.si/si/strani/137/EMUNI-Univerza.html>
12. Evidenčni in analitski informacijski sistem za visoko šolstvo v RS. Najdeno 21. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.mvzt.gov.si/si/teme_in_projekti/evs/
13. Ignjatović, M. (2006). Položaj mladih na trgu delovne sile. IB revija, 40(4), 66–69.
14. Ignjatović, M., & Trbanc, M. (2009). Zaposlovanje in brezposelnost mladih: aktivni, fleksibilni in prilagodljivi. V T. Rakar & U. Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo: položaj mladih v Sloveniji 2009* (str. 39–55). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad za mladino.

15. Ivančič, A. (1999a). Izobraževanje in priložnosti na trgu dela: izobraževanje, strukturne spremembe in mobilnost na trgu dela v obdobju 1974–1994. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
16. Ivančič, A. (1999b). Iz izobraževanja v zaposlitev – usklajenost dosežene formalne izobrazbe in priložnosti na trgu dela. *Sodobna pedagogika*, 50(2), 46–65.
17. Ivančič, A. (2010a). Izobraževanje in prve zaposlitve mladih. *Sodobna pedagogika*, 61(2), 38–58.
18. Ivančič, A. (2010b). Spremembe na trgu delovne sile, pomen izobrazbe in pismenost zaposlenih. Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize.
19. Jelenc Krašovec, S. (2003). Univerza za učečo se družbo: kako univerza sledi tokovom sodobnega izobraževanja. Ljubljana: Založba Sophia.
20. Katalog ukrepov APZ 2010. Najdeno 10. junija 2011 na spletnem naslovu: http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/pomembni_dokumenti/#c8070
21. Kosi, T., Nastav, B., & Šušteršič, J. (2010). Pomen študentskega dela z vidika trga dela in uspešnosti študija. *IB revija*, 44(3–4), 65–80.
22. Kramberger, A. (2007a). Problem zaposljivosti v informacijski dobi. V A. Kramberger & S. Pavlin (ur.), *Zaposljivost v Sloveniji – analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave* (str. 11–37). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
23. Kramberger, A. (2007b). Strukturni razlogi težje zaposljivosti mladih v Sloveniji. V A. Kramberger & S. Pavlin (ur.), *Zaposljivost v Sloveniji – analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave* (str. 64–102). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
24. Malačič, J. (2006). Mladi in starejši v pasteh sprememb na trgu dela. *IB revija*, 40(4), 83–85.
25. Malačič, J., & Sambt, J. (2006, 21. januar). Kako spraviti mlade, ki so rasli z računalniki, v zastarele šole. *Dnevnik*, str. 36.
26. Marjetič, E., & Dobnikar, M. (2010, september). Mreža visokošolskih zavodov in študijskih programov v Republiki Sloveniji 2010. Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Najdeno 1. septembra 2011 na spletnem naslovu http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_visokosolstvo/KNJIZNICA/Mreza_VSZ_2010.pdf
27. Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo (MVZT). (2010). *Drzna Slovenija – predloga Nacionalnega programa visokega šolstva 2011–2020 in Raziskovalne in inovacijske strategije Slovenije 2011–2020*. Najdeno 21. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.drznaslovenija.mvzt.gov.si/>
28. Muršak, J. (2009). Kriza poklicne identitete: vloga poklicnega in strokovnega izobraževanja. *Sodobna pedagogika*, 60(1), 154–171.
29. Obseg prilivov in odlivov. Najdeno 23. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/prijavljeni_odjavljeni

30. Počivavšek, J. K. (2005). Stanje zaposljivosti in zaposlovanje mladih v Republiki Sloveniji. Zbornik 2. posveta na temo Zaposlovanje – socialno vključevanje: Dvigovanje zaposlitvenega potenciala mladih (str. 33–44). Ljubljana: Urad RS za mladino.
31. Polanec, S. (2011). Kako do boljših diplomantov? Pogledi. Najdeno 10. aprila 2011 na spletnem naslovu <http://www.pogledi.si/druzba/kako-do-boljsih-diplomantov>
32. Preveč izobraženi za svoje delo. (2003, 12. oktober). *Delo*, arhiv.
33. Rakar, T. (2009). Izobraževanje in izobraženost mladih. V T. Rakar & U. Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo: položaj mladih v Sloveniji 2009* (str. 25–37). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad za mladino.
34. Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ). Uradni list RS, št. 41/2011.
35. Registrirana brezposelnost v Sloveniji. Najdeno 23. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost
36. Statistika prostih delovnih mest po regijah, Slovenija, letno. Najdeno 25. maja 2011 na spletnem naslovu <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>
37. Strašek, R. (2010). Financiranje visokega šolstva za tretje tisočletje. Poročilo raziskovalnega dela na projektu v okviru Ciljnega raziskovalnega programa (CRP) »Konkurenčnost Slovenije 2006–2013«. Koper: Fakulteta za management; Ljubljana: Ekonomska fakulteta. Najdeno 12. aprila 2011 na spletnem naslovu: http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_visokosolstvo/KNJIZNICA/CRP-F3T-porocilo.pdf
38. Šolski sistem v Republiki Sloveniji. Najdeno 10. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.mvzt.gov.si/nc/si/splosno/cns/news/article/12023/5366/>
39. Študenti terciarnega izobraževanja po vrsti programa in načinu študija, Slovenija, letno. Najdeno 23. aprila 2011 na spletnem naslovu http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0955001S&ti=&path=../Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/08_terciarno_izobraz/01_09550_vpisani_splosno/&lang=2
40. Šučur, M. (2009). *Financiranje visokošolskega izobraževanja* (diplomsko delo). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo.
41. The Bologna Declaration. Najdeno 20. aprila 2011 na spletnem naslovu <http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf>
42. Trbanc, M. (1992). Mladi na trgu delovne sile. V B. Preželj & I. Svetlik (ur.), *Zaposlovanje – perspektive, priložnosti, tveganja* (str. 125–144). Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
43. Trbanc, M., & Verša, D. (2002). Zaposlovanje mladih. V I. Svetlik, J. Glazer, A. Kajzer & M. Trbanc (ur.), *Politika zaposlovanja* (str. 337–369). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
44. Trbanc, M. (2005a). Mladi na prehodu in njihova zaposljivost v sodobnih družbah. Zbornik 2. posveta na temo Zaposlovanje – socialno vključevanje: Dvigovanje zaposlitvenega potenciala mladih (str. 13–32). Ljubljana: Urad RS za mladino.

45. Trbanc, M. (2005b). Zaposlovanje in brezposelnost mladih. V A. Črnak-Meglič (ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi – analiza položaja v Sloveniji* (str. 161–188). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.
46. Trbanc, M. (2007). Poti mladih v zaposlitev: primerjava Slovenije z drugimi državami EU. V A. Kramberger & S. Pavlin (ur.), *Zaposljivost v Sloveniji – analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave* (str. 38–63). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
47. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (UMAR). (2011). Poročilo o razvoju 2011. Najdeno 1. septembra 2011 na spletnem naslovu http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2011/POR_2011s.pdf
48. Uredba o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov. Uradni list RS št. 7/2011.
49. Verša, D., & Spruk, V. (2004). *Mladi diplomanti na trgu delovne sile*. Ljubljana: Zavod RS za zaposlovanje. Najdeno 15. februarja 2011 na spletnem naslovu http://miha.ef.uni-lj.si/_dokumenti3plus2/190022/Tema_2_Mladi_diplomanti_na_trgu_delovne_sile_2004.pdf
50. Vpis študentov v terciarno izobraževanje 2010/11 – končni podatki. Najdeno 3. junija 2011 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3895
51. Vpisna mesta po študijskih letih. Visokošolska prijavno-informacijska služba Univerze v Ljubljani. Najdeno 20. aprila 2011 na spletnem naslovu http://www.vpis.uni-lj.si/kazalo_vpisna_mesta_arhiv.htm
52. Zakon o visokem šolstvu. Uradni list RS št. 119/2006-UPB3, 64/2008, 86/2009.
53. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2010a, april). *Letno poročilo 2009*.
54. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2010b, november). *Dolgotrajno brezposelne osebe na ZRSZ*.

PRILOGE

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Tabele s podatki, uporabljenimi za izračun statističnih kazalcev in koeficientov..... 1

Priloga 1: Tabele s podatki, uporabljenimi za izračun statističnih kazalcev in koeficientov

Tabela: Študenti terciarnega izobraževanja po vrsti študijskega programa, Slovenija, letno

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
VS (prejšnji)	35.145	39.671	41.548	41.421	39.819	41.235	36.822	32.411	25.712	19.331	10.374	5.679
VS (1. stopnja)	-	-	-	-	-	-	3.486	6.592	11.200	15.592	22.748	24.517
UNI (1. stopnja)	-	-	-	-	-	-	3.610	6.871	11.023	15.435	24.006	27.626
UNI (prejšnji)	41.986	43.080	46.461	45.635	47.386	49.994	48.286	45.552	41.402	36.239	25.251	17.943
EM (2. stopnja)	-	-	-	-	-	-	-	-	221	759	1.688	2.474
MAG (2. stopnja)	-	-	-	-	-	-	1.108	2.107	2.909	3.391	6.752	9.236
Specialistični	197	190	452	668	944	1.249	706	695	495	485	169	-
MAG (prejšnji)	3.563	3.732	4.492	4.938	5.148	6.165	5.473	4.635	4.477	4.902	3.882	79
SKUPAJ	80.891	86.673	92.953	92.662	93.297	98.643	99.491	98.863	97.439	96.134	94.870	87.554

Vir: Študenti terciarnega izobraževanja po vrsti programa in načinu študija, 2011; Vpis študentov v terciarno izobraževanje 2010/11, 2011.

Tabela: Diplomanti terciarnega izobraževanja po vrsti študijskega programa, Slovenija, letno

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
VS (prejšnji)	2.122	3.621	4.374	5.038	5.575	5.703	5.745	5.775	5.548	5.132	4.860	4.279
VS (1. stopnja)	-	-	-	-	-	-	-	7	67	284	672	1.331
UNI (1. stopnja)	-	-	-	-	-	-	6	320	202	296	1.115	1.997
UNI (prejšnji)	4.868	4.937	4.960	5.868	5.657	5.905	6.191	6.290	6.078	6.024	5.900	6.235
EM (2. stopnja)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41	42	53
MAG (2. stopnja)	-	-	-	-	-	-	-	20	75	202	442	630
MAG in specialistični (prejšnji)	761	754	905	1.058	1.082	1.096	1.146	1.504	1.421	1.402	1.436	1.004
SKUPAJ	7.751	9.312	10.239	11.964	12.314	12.704	13.088	13.916	13.391	13.381	14.467	15.529

Vir: Diplomanti terciarnega izobraževanja, 2011; Diplomanti višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov, 2011.

Tabela: Odvisnost med številom študentov in diplomantov terciarnega izobraževanja

Leto	Študenti (X)	Diplomanti (Y)	X ²	Y ²	Y*X
2000	86.673	9.312	7.512.208.929	86.713.344	807.098.976
2001	92.953	10.239	8.640.260.209	104.837.121	951.745.767
2002	92.662	11.964	8.586.246.244	143.137.296	1.108.608.168
2003	93.297	12.314	8.704.330.209	151.634.596	1.148.859.258
2004	98.643	12.704	9.730.441.449	161.391.616	1.253.160.672
2005	99.491	13.088	9.898.459.081	171.295.744	1.302.138.208
2006	98.863	13.916	9.773.892.769	193.655.056	1.375.777.508
2007	97.439	13.391	9.494.358.721	179.318.881	1.304.805.649
2008	96.134	13.381	9.241.745.956	179.051.161	1.286.369.054
2009	94.870	14.467	9.000.316.900	209.294.089	1.372.484.290
2010	87.554	15.529	7.665.702.916	241.149.841	1.359.626.066
SKUPAJ	1.038.579	140.305	98.247.963.383	1.821.478.745	13.270.673.616

Vir: Študenti terciarnega izobraževanja po vrsti programa in načinu študija, 2011; Vpis študentov v terciarno izobraževanje 2010/11, 2011; Diplomanti terciarnega izobraževanja, 2011; Diplomanti višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov, 2011.

$$K_y = \sum y^2 - \frac{(\sum y)^2}{N} = 1.821.478.745 - \frac{140.305^2}{11} = 31.888.470$$

$$K_x = \sum x^2 - \frac{(\sum x)^2}{N} = 98.247.963.383 - \frac{1.038.579^2}{11} = 189.205.270$$

$$K_{yx} = \sum yx - \frac{(\sum y)(\sum x)}{N} = 13.270.673.616 - \frac{140.305 * 1.038.579}{11} = 23.598.471$$

$$\rho_{yx} = \frac{K_{yx}}{\sqrt{K_y K_x}} = \frac{23.598.471}{\sqrt{31.888.470 * 189.205.270}} = 0,303808842$$

$$\beta = \frac{K_{yx}}{K_x} = \frac{23.598.471}{189.205.270} = 0,124724174$$

Tabela: Odvisnost med številom diplomantov terciarnega izobraževanja in brezposelnimi osebami s 7. in 8. stopnjo izobrazbe

Leto	Diplomanti (X)	Brezposelni (Y)	X ²	Y ²	Y*X
2005	13.088	5.186	171.295.744	26.894.596	67.874.368
2006	13.916	5.230	193.655.056	27.352.900	72.780.680
2007	13.391	4.875	179.318.881	23.765.625	65.281.125
2008	13.381	4.479	179.051.161	20.061.441	59.933.499
2009	14.467	6.949	209.294.089	48.288.601	100.531.183
2010	15.529	8.549	241.149.841	73.085.401	132.757.421
SKUPAJ	83.772	35.268	1.173.764.772	219.448.564	499.158.276

Vir: Diplomanti terciarnega izobraževanja, 2011; Diplomanti višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov, 2011; Registrirana brezposelnost v Sloveniji, 2011.

$$K_y = \sum y^2 - \frac{(\sum y)^2}{N} = 219.448.564 - \frac{35.268^2}{6} = 12.143.260$$

$$K_x = \sum x^2 - \frac{(\sum x)^2}{N} = 1.173.764.772 - \frac{83.772^2}{6} = 4.140.108$$

$$K_{yx} = \sum yx - \frac{(\sum y)(\sum x)}{N} = 499.158.276 - \frac{35.268 * 83.772}{6} = 6.746.460$$

$$\rho_{yx} = \frac{K_{yx}}{\sqrt{K_y K_x}} = \frac{6.746.460}{\sqrt{12.143.260 * 4.140.108}} = 0,9514861427$$

$$\beta = \frac{K_{yx}}{K_x} = \frac{6.746.460}{4.140.108} = 1,6295372$$